

Drugi svjetski rat u Zapadnoj Slavoniji

Mataz, Dino

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:243768>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-02**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Studij Hrvatskog jezika i književnosti i Povijesti

Dino Mataz

Drugi svjetski rat u Zapadnoj Slavoniji

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2017.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Studij Hrvatskog jezika i književnosti i Povijesti

Dino Mataz

Drugi svjetski rat u Zapadnoj Slavoniji

Završni rad

Znanstveno područje Humanističke znanosti, Znanstveno polje Povijest,
Znanstvena grana Hrvatska i svjetska moderna i suvremena Povijest

Mentorica: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2017.

Sažetak

Tema ovog završnog rada vojna su događanja i političko-demografska situacija na području zapadne Slavonije za vrijeme Drugog svjetskog rata. Tijekom istraživanja ovog rada dovodi se u pitanje kolika je uistinu bila važnost zapadne Slavonije u vrijeme Drugog svjetskog rata. Pri ovom istraživanju ne smije se zanemariti činjenica o velikoj zainteresiranosti svih zaraćenih strana na tom području. U radu se prikazuje cjelokupna prijeratna politička situacija i samo višestranačje prije rata na području zapadne Slavonije i politički utjecaji nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske (NDH). Nadalje, govorit će se o vojskama koje su djelovale na tom području i kakav je bio omjer njihovih snaga. Neizostavan element ovog rada su uloga i djelovanje partizanskog pokreta na području zapadne Slavonije te zemljopisna važnost samog područja za pokret otpora. Propituje se kolika je bila važnost samih prometnica, odnosno „žila kucavica“ na području zapadne Slavonije te koliko su one bile važne za održavanje NDH i njezinog vojnog aparata. Uloga jedinica *Wehrmachta* i njihova borba protiv snaga Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) također je obrađena u posebnom poglavlju. Nadalje, prilikom razrađivanja ovoga rada spominje se koliki je odjek imala relativno nepoznata bitka kod Šušnjara te što ona zapravo označava za područje zapadne Slavonije. Analiziran je i strateško operativni položaj zapadne Slavonije te se pokušava dati odgovor na pitanje: je li on uistinu mogao biti obranjen od napada partizanskih snaga. Osim svega navedenog prikazuju se završna djelovanja na zapadnoslavonskom području, odnosno period od sredine 1944. pa do završetka rata

Ključne riječi: zapadna Slavonija, NDH, partizanski pokret, politička situacija, vojna djelatnost

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Kronološke i teritorijalne odrednice	6
3. Stanovništvo i političke prilike na području zapadne Slavonije do uspostave NDH.....	
3.1. Sastav stanovništva zapadne Slavonije do Drugog svjetskog rata	7
3.2. Političke prilike	9
3.3. Uspostava NDH	11
4. Politička heterogenost i prvi početci otpora	13
4.1. Širenje borbi i jačanje ustaničkih formacija	15
5. Odgovor snaga NDH na ustanak i njegovo širenje	
5.1. Uspostava ustaškog vojnog sustava u zapadnoj Slavoniji.....	16
5.2. Način djelovanja snaga NDH prema pokretu otpora.....	17
6. Komunikacije – žile kucavice i magneti za ratne operacije	18
7. Brigade i divizije – osnovne operativne jedinice snaga NOVJ i njihovo borbeno djelovanje..	19
8. Bitka kod Šušnjara – strateška i moralna prekretnica	21
9. „Slobodni teritorij“ – logistička i strateška baza otpora.....	22
10. Angažman njemačkih jedinica	22
10.1. Uloga <i>Wehrmachta</i> u vojnim operacijama	24
10.2. Uloga obavještajnih i protuobavještajnih službi.....	25
11. Vojna djelovanja na području zapadne Slavonije od sredine 1944. godine do kraja rata.....	26
12. Zaključak.....	29
13. Prilozi	30
14. Izvori priloga.....	45
15. Popis literature.....	46

1. Uvod

Zapadna Slavonija je tijekom Drugog svjetskog rata bila iznimno nacionalno obojeno područje na kojem su političke stranke kao što su Hrvatska seljačka stranka (HSS), Jugoslavenska radikalna zajednica (JRZ), Samostalna demokratska stranka (SDS) te Napredni radnički pokret (NRP) željele ostvariti političko prvenstvo među narodom. Ta nacionalna obojenost tog prostora odigrat će važnu ulogu pri početku te tijekom samog trajanja Drugog svjetskog rata na tom području. U završnom se radu proučava period od osnutka Banovine Hrvatske do završnih faza rata na tom području s posebnim osvrtom na prijelomne trenutke u tom razdoblju. U prvom poglavlju objašnjene su prostorne i teritorijalne odrednice zapadne Slavonije. U drugom poglavlju prikazana je politička situacija tog prostora neposredno pred rat te se objašnjava kakav je bio nacionalni sastav stanovništva tog područja. U sljedećim poglavljima obrađuje se uspostava NDH na tom području te prvi početci otpora te odgovor snaga NDH na taj otpor. Sadržajno najobuhvatniji dijelovi rada posvećeni su uspostavi vojnog aparata NDH, *Wehrmachta* te osnutku snaga NOVJ na tlu zapadne Slavonije. Budući da su željeznički i cestovni pravci na području zapadne Slavonije bili jedni od ključnih elemenata njezinog operativnog značaja, u radu će se govoriti i o njihovoj važnosti za opstanak snaga NDH i *Wehrmachta* na tom području. Uloga slobodnog teritorija i snaga NOVJ neizostavna je zbog same činjenice da se radi o jednoj od strana uključenih u sukob. Osim svega navedenog neizostavna je uloga završnih operacija i vojnih djelovanja na području zapadne Slavonije od sredine 1944. godine pa sve do kraja rata. Rad se temelji na podacima iz različite literature od koje je velik broj uglavnom objavljen u vrijeme 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća. Vrijednost ove literature jest bogatstvo podataka koje ta literatura pruža jer evidentno je da nema mnogo „suvremenih“ radova koji obrađuju vrijeme i prostor o kojem je pisan ovaj rad. Literatura navodi ključne podatke i činjenice koje su bitne za ovaj rad i koje odgovaraju na problematiku ovog rada, a to je dokazivanje same važnosti prostora zapadne Slavonije u bitkama Drugog svjetskog rata.

2. Kronološke i teritorijalne odrednice

Zapadna Slavonija kroz stoljeća je bila poprište brojnih ratnih operacija. Govoreći o zapadnoj Slavoniji podrazumijevam prostor koji svojim zemljopisnim položajem obuhvaća područje zapadno od linije Slatina – Našice – Slavonski Brod i područja istočno od linije Pitomača – Bjelovar – Novska. Premda znatan dio ovog područja ne pripada cjelini Slavonije neodvojiv je u kontekstu ratnih zbivanja kojima se bavi ovaj rad. Proučavanje Drugog svjetskog rata na tom području intrigantna je tema iz razloga što je velik dio zapadne Slavonije pretežito brdski i pogodan za gerilsko ratovanje. Ratovanje na području Slavonije, koje je pred rat obuhvaćao, kako Zdravko Krnić navodi, 12516.77 km²¹, predstavljalo je izazov sukobljenim stranama; svakoj iz drugih razloga.

Gore navedeni statistički podatak odnosi se na cijeli prostor Slavonije. Crkvenčić i Pepeonik područjem zapadne Slavonije smatraju prostor koji obuhvaća „Daruvar, Grubišno Polje i Pakrac u porječju Ilove i Novu Gradišku i Novsku u prigorsko-posavskom dijelu“. Površina u granicama navedenog područja iznosi 3186 km².² Ovaj rad će osim navedenog prostora pod pojam zapadne Slavonije obuhvatiti i ostalo područje Slavonije do linije koja povezuje Viroviticu s Našicama, odnosno današnju Podravsku magistralu. Dakle, u to područje ući će Požeška kotlina s Požeškom gorom, Diljska gora te Papuk i Krndija kao granični dijelovi koji se svojim obroncima naslanjaju na Podravsku magistralu. Ukupna površina obuhvaćena ovim radom iznosi oko 4000 km².

Postavlja se pitanje zašto je baš taj teritorij bio toliko zanimljiv svim zaraćenim stranama u vremenu Drugog svjetskog rata. Sam odgovor može se pronaći u istraživanju Zdravka Krnića koji navodi kako „se Slavonija po broju komunikacija i njihovoj gustoći ubrajala u red najrazvijenijih pokrajina Jugoslavije“.³ Upravo iz tog razloga ne treba puno tragati za odgovorom zašto je zapadna Slavonija zapravo, u jednu ruku, diktirala uvjete ratovanja na području Slavonije. Svojim zemljopisnim položajem zapadna Slavonija imala je kontrolu nad, kako navodi Krnić, „ondašnjom prugom Zagreb – Beograd s Podravskom željeznicom od kojih je jedna trasa išla od Banove Jaruge preko Pakraca i Daruvara za Viroviticu, a druga je Novu Kapelu preko Pleternice spajala s Našicama i Podravskom željeznicom“.⁴ Također Krnić navodi kako se unatoč tim željezničkim pravcima ne smiju zanemariti ovi cestovni koji su bili daleko

¹ Zdravko Krnić, *Slavonija 1941.*, MOO SUBNOR, Osijek, 1978., str. 5.

² Ivan Crkvenčić, Zlatko Pepeonik, „Zapadna Slavonija – Razvoj narodnog sastava“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 2, Br. 2-3, Prirodoslovno matematički fakultet, Zagreb, 1993., str. 335.

³ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 6.

⁴ Isto, str. 7.

brojniji, a na teritoriju zapadne Slavonije najviše se ističu Okučani – Pakrac – Đulovac – Virovitica, Nova Kapela – Pleternica – Slavonska Požega – Kamensko – Pakrac, Kamensko – Voćin – Virovitica, Pleternica – Čaglin – Našice i Pleternica – Kutjevo – Slavonska Orahovica.⁵

Iz svega navedenog vidi se kako su zaraćene strane s pravom željele prevlast ili potpunu kontrolu tim područjem jer unatoč tim prometnicama koje su bile od krucijalne važnosti za sam, usudit ću se reći, ishod rata na području Jugoslavije mora se napomenuti dosta važna gospodarska stavka koja je krasila teritorij zapadne Slavonije jer se tu ističe sama Požeška kotlina kao jedna od većih žitnica Slavonije te Daruvarska kotlina kao još jedna od velikih žitnica zapadne Slavonije. Taj prostor Slavonije jedan od ključnih za proučavanje Drugog svjetskog rata stavit ću u kontekst vremena koje je prethodilo uspostavi NDH do rasplamsavanja otpora ustaškoj vlasti krajem 1943. i sredinom 1945. godine.

3. Stanovništvo i političke prilike na području zapadne Slavonije do uspostave NDH

Govoreći o stanovništvu zapadne Slavonije mora se napomenuti da je to relativno malen prostor s velikim brojem različitih narodnosti. Krnić navodi kako je „naseljenost Slavonije bila različita“ te navodi kako su „najnaseljenije bile Požeška i Daruvarska kotlina“.⁶ Politička slika zapadnoslavonskog područja bila je odraz jednako raznolikog etničkog sastava stanovništva. No cijela politička problematika može se svesti na djelovanje HSS-a jer je prostor zapadne Slavonije uglavnom ruralnog karaktera, a nešto manje urbanog. Sukladno tomu HSS je pred Travanjski rat u zapadnoj Slavoniji imao jako političko uporište, no pritom valja napomenuti da su postojale i druge stranke koje su imale ulogu u političkom životu zapadnoslavonskog stanovništva, premda ni približno toliku kao HSS.

3.1. Sastav stanovništva zapadne Slavonije do Drugog svjetskog rata

Zdravko Krnić navodi kako je „u Slavoniji na jednom km² živjelo 64 stanovnika što je za 10 više od jugoslavenskog prosjeka“.⁷ Po nacionalnosti najveći broj stanovnika Slavonije bili su Hrvati. Po Krniću bilo ih je oko 480000, Srba 206000, Nijemaca 75000, Čeha 36000, Roma

⁵ Isto, str. 7.

⁶ Isto

⁷ Isto

10000, Židova 9000, Slovaka 8000, Ukrajinaca 5000, Rusa 4000, Poljaka 3000 i Talijana 2000.⁸ Ukupan broj stanovnika na području Slavonije iznosio je 884053 osobe.⁹

No mora se uzeti u obzir kako je to brojka za cjelokupan prostor Slavonije. Crkvenčić i Pepeonik navode kako je po popisu iz 1931. godine na području Daruvara, Grubišnog Polja, Pakraca, Nove Gradiške i Novske živjelo 182653 stanovnika.¹⁰ U vremenskom rasponu od popisa iz 1931. godine do početka rata 1941. godine došlo je do rasta stanovništva na tom području te se može pretpostaviti da je na tom području prije rata živjelo blizu 200000 ljudi. Kada se uključi i ostatak područja koji se proučava u ovom radu vjerojatno je na području zapadne Slavonije u predratnom razdoblju živjelo između 250000 i 300000 ljudi.

Što se tiče etničkog sastava, Crkvenčić i Pepeonik navode kako je on etnički složen. Također navode kako su na tom području uglavnom obitali Hrvati, Srbi, Česi, Mađari i Nijemci.¹¹ Nadalje, Zdravko Krnić navodi kako je „hrvatsko stanovništvo obitalo uglavnom u svim krajevima Slavonije dok je u selima Pšunja, Papuka, Bilogore, Krndije i Dilja bilo najviše Srba, a najgušće su naseljavali kraj oko Okučana, Pakraca, Daruvara i Grubišnog polja“.¹²

Govoreći o drugim manjinama Krnić navodi kako su Nijemci uglavnom naseljavali područje Našica i Slavonske Požege, odnosno većih gradova, a Česi su naseljavali područje Daruvara i Slavonske Požege. Još jedna značajna manjina – Mađari, naseljavali su područje Grubišnog polja.¹³

Takav etnički sastav stanovništva u zapadnoj Slavoniji bitno je odredio kasniju opredijeljenost stanovništva, a dokaz tomu su osnivanja različitih partizanskih jedinica koje su dobivale titulu „internacionalnih“; uglavnom su to bile jedinice sastavljene od Čeha, Mađara i Nijemaca. Slični primjeri postojali su i na drugoj strani, poput osnivanja *folksdojčerske* 7 SS brdske divizije „Prinz Eugen“.

⁸ Isto

⁹ Isto, str. 5.

¹⁰ I. Crkvenčić, Z. Pepeonik, *Zapadna Slavonija – Razvoj narodnosnog sastava*, str. 342.

¹¹ Isto, str. 347.

¹² Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 7.

¹³ Isto, str. 8.

3.2. Političke prilike

Ovo poglavlje bavi se problematikom političkih stranaka i političke aktivnosti pred sam početak Travanjskog rata, odnosno pred uspostavu NDH. Kao što je navedeno u ranijim poglavljima, jedina stranka koja je imala veliki utjecaj na području, kako cijele Slavonije tako i zapadne, bio je HSS.

HSS je imao jako uporište u selima zapadne Slavonije, a to nam dokazuje navod Zdravka Krnića koji govori kako su „znatan dio hrvatskog seljaštva i dijelom građanstva, te jedan dio seljaštva drugih nacionalnosti (Česi, Slovaci, Mađari, Rusini) bili pristaše HSS-a“.¹⁴ Govoreći o utjecaju i radu HSS-a treba obratiti pozornost na njegovo vodstvo na tom području. Glavni prvaci HSS-a na području zapadne Slavonije bili su Mato Jelanić (kotar Nova Gradiška) i Martin Mesarov (kotar Virovitica). Krnić za njih navodi kako su oni odreda bili bogati seljaci i intelektualci.¹⁵

Ključan događaj za politička zbivanja neposredno pred rat u Slavoniji jest uspostava Banovine Hrvatske, nakon koje rukovoditelji HSS-a nisu rješavali pa čak niti pokretali određena pitanja seljaka. Zbog ove nezainteresiranosti HSS-a za one koje bi trebao zastupati dolazi do sveopćeg slabljenja njegovog utjecaja na području Slavonije. Krnić navodi kako „zbog takvog odnosa HSS-a prema selu dolazi do radikalizacije sela“.¹⁶

Naime, došlo je do podjele glasača HSS-a u lijevo krilo prema komunistima te u desno krilo prema frankovcima što je dovelo do stvaranja dvije političke struje koje će imati važne uloge u političkom životu Slavonije pri raspadu Jugoslavije i uspostavi NDH, odnosno u borbi protiv NDH. Kako bi popravilo situaciju i ponovno raširilo svoj utjecaj, rukovodstvo HSS-a pristupilo je drugačijem načinu djelovanja. Krnić navodi kako HSS počinje davati pažnje i resurse za stvaranje Građanske i Seljačke zaštite. „U tom pogledu ona preuzima sasvim određene i konkretne zadatke i služi HSS-u kao instrument za širenje političkog utjecaja.“¹⁷

Bitno je napomenuti kako HSS nije birao sredstva za promidžbu. Znatnu ulogu u širenju njegovog utjecaja odigrali su kler i Rimokatolička crkva. Svojim akcijama potpomagali su radničke štrajkove. „Tako se navodi kako je 1940. godine u Našicama postojao sindikalni odsjek HSS-a u tvornici Našička d.d. Đurđenovac.“¹⁸ HSS je na različite načine postizao povjerenje seljaka pa čak i građanstva. Unutar HSS-a stvarala se HRS, odnosno radnička frakcija HSS-a koja

¹⁴ Isto, str. 25.

¹⁵ Isto

¹⁶ Isto

¹⁷ Isto, str. 26.

¹⁸ Skupina autora, *Prilog građi za Historiju NOP Slavonije 1941.*, Historijski institut Slavonije, Slavonski Brod, 1965., str. 149.

je svojim djelovanjima organizirala različite štrajkove i to sve u svrhu stvaranja simpatija u narodu i stvaranja slike o sebi kao „pokretu otpora“ protiv srpske hegemonije.

Što se tiče samog utjecaja HSS-a pred Drugi svjetski rat situacija u Slavoniji nije bila posvuda ista. Krnić navodi „kako je utjecaj HSS-a pred sam početak rata slabio na području zapadne Slavonije, odnosno na području Okučana, Grubišnog polja, Pakraca, Daruvara i Podravske Slatine“. ¹⁹ Razlog tomu je taj što je na tom području zabilježena veća koncentracija srpskog stanovništva. Govoreći o političkoj aktivnosti Srba na tom području Krnić navodi kako je ona bila podijeljena na više građanskih stranaka. „Najveći broj Srba nalazio se u Samostalnoj demokratskoj stranci (SDS) i Jugoslavenskoj radikalnoj zajednici (JRZ), dok je znatno manji broj Srba zapadne Slavonije pripadao Zemljoradničkoj stranci te „Zboru“ Dimitrija Ljotića.“²⁰ Bitno je napomenuti kako SDS i JRZ nisu imale nikakve namjere ulaziti u bilo kakve koalicije sa HSS-om na području zapadne Slavonije jer kako se Drugi svjetski rat približavao svaka od tih stranaka željela je samostalno istupiti prema narodu s ciljem što većeg „dobivanja simpatija“.

Ustaše kao politička snaga nisu imali izravan utjecaj u narodu jer su uglavnom djelovali u ilegali. Njihov rad je pred slom Jugoslavije još uvijek bio potpuno zabranjen. „S obzirom da u Slavoniji nije bilo u ideološkom pogledu istaknutije ličnosti ustaškog pokreta, direktive i upute za rad ustaše su dobivali od Mile Budaka, Milovana Žanića i Slavka Kvaternika.“²¹ Svoje istomišljenike uglavnom su pronalazili među gostioničarima, obrtnicima i trgovcima te slabijim seljacima. Krnić navodi kako je „najjača ustaška organizacija na selu i to po broju članova osnovana u Španovici kod Pakraca“.²²

Neposredno pred pad vlade Cvetković – Maček dolazi do stvaranja novog pokreta među pripadnicima njemačke narodnosne grupe tzv. *Kulturbund*. Na području zapadne Slavonije najbrojniji su bili u Našicama, Slavonskoj Požegi i Virovitici gdje je bilo najviše njihovih organizacija.²³ Taj pokret odlazi i korak dalje te pred sam početak Travanjskog rata počinje s osnivanjem poluvojničkih organizacija, tzv. *Die Deutsche Mannschaft*. Za podrivanje vladajućeg sustava koristili su se različitim sredstvima kao što su teror nad civilnim stanovništvom, žestoka propaganda, a kako Krnić navodi „od 1. travnja 1941.godine radio-stanice Trećeg Reicha počele su prenositi vijesti kako se na području Jugoslavije progone Nijemci“ te navodi „kako je takvu propagandu najviše širila radio-stanica *Graz*“.²⁴

¹⁹ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 29.

²⁰ Isto, str. 35.

²¹ Isto, str. 33.

²² Isto

²³ Isto, str. 38.

²⁴ Isto, str. 39.

Unatoč svim navedenim pokretima i političkim strankama nikako se ne smije izostaviti djelovanje Naprednog radničkog pokreta koji je na području Slavonije imao dugu tradiciju. Krnić navodi kako je „Napredni pokret prije rata u dijelovima zapadne Slavonije imao velika uporišta i to posebice u Slavonskoj Požegi, Pakracu, Virovitici, Banovoj Jarugi, Đurđenovcu i Slavonskoj Orahovici“.²⁵ Pokret je pred slom Jugoslavije upao u krizu, no dolaskom Josipa Broza Tita na čelo Centralnog komiteta KPJ dolazi do obnove Naprednog radničkog pokreta. Ovim je iznesena politička situacija neposredno pred rat, a ona nije bila nimalo jednostavna jer se iz svega da zaključiti kako su sve navedene političke stranke htjele prvenstvo u narodu te kako su htjeli pridobiti narod za veće, buduće političke ciljeve.

HSS-u je na kraju ostajao jak utjecaj i uloga u stvaranju političke slike na području zapadne Slavonije u razdoblju poslije Travanjskog rata i uspostave NDH. Bitno je napomenuti kako će ranije navedene frakcije HSS-a doprinijeti stvaranju, ali i kasnijem rušenju NDH gdje će desno krilo zajedno s ustašama prionuti uspostavi NDH, dok će lijevo krilo sve više prilaziti partizanskom pokretu i borbi protiv „okupatora“, a centar stranke s Vladkom Mačekom ostat će po strani i čekati povoljan trenutak za političko djelovanje.

3.3. Uspostava NDH

Kad se govori o uspostavi NDH nikako se ne smije izostaviti događaji koji su joj prethodili. Na razini cijele Jugoslavije opće je poznato to da prije samog proglašenja koji je izrekao Slavko Kvaternik 10. 4. 1941. godine dolazi do pada vlade Cvetković – Maček, 27. 3. 1941. godine nakon Beogradskog puča. Neposredno nakon toga, 6. 4. 1941. godine započinje napad njemačkih snaga na Jugoslaviju nazvan „Pothvat 25“. „Slomom Kraljevine Jugoslavije u dvanaest dana rata njezin teritorij biva podijeljen između Nijemaca, Talijana, Mađara i Bugara.“²⁶

Proučavajući početak rata na tlu zapadne Slavonije lako se uviđa važnost samog područja zapadne Slavonije. Nikola Anić navodi kako su prve jedinice njemačkog *Wehrmachta* prodrle na tlo Slavonije u ranim satima 7. travnja 1941. godine. „Prva i najjača njemačka skupina prebacila se preko Drave kod Barcsa i zauzela Terezino polje.“²⁷ Tim činom na teritoriju Slavonije pojavili su se dijelovi 8. i 14. tenkovske divizije. Anić navodi da je jugoslavensku vojsku na tom

²⁵ Isto, str. 40.

²⁶ Skupina autora, *Povijest Hrvata – od 1918. do danas*, ŠK, Zagreb, 2007. str. 157.

²⁷ Nikola Anić, *Hitlerov Wehrmacht u Hrvatskoj od travnja 1941. do svibnja 1945.*, Dom i svijet, Zagreb, 2009., str. 39.

području vodio Petar Nedeljković.²⁸ Pri naletu njemačkih snaga dolazi do raspada jugoslavenske vojske. Značajnu ulogu u raspadu jugoslavenske vojske imali su i pripadnici *Kulturbunda* i Seljačke zaštite, koji su i prije samog napada njemačkih snaga vršili demoralizaciju i širili paniku među pučanstvom i vojskom te je i to jedan od razloga sloma Jugoslavenske vojske.

Krnić navodi kako se u to vrijeme u vojnim jedinicama nalazio velik broj ljudi različitih političkih uvjerenja. „Tu je bilo pristalica HSS-a, JRZ-a, samostalnih demokrata, ustaša i komunista.“²⁹ „Veliku ulogu“ u obrani Slavonije prema Mađarskoj trebao je imati 43. pješački puk s garnizonom u Slavonskoj Požegi. Krnić navodi kako je 43. pješački puk na sam dan napada na Jugoslaviju krenuo prema Dravi, no čim su prešli Papuk i Krndiju došlo je do raspada vojske i dezerterstva časnika koji su uglavnom bili članovi HSS-a, i nekoliko četničkih grupacija.³⁰

Dakle, politička obojenost tadašnje vojske Kraljevine Jugoslavije također je igrala nemalu ulogu u njezinom slomu i raspadu. Nadalje, na području zapadne Slavonije situacija nije bila ništa drugačija. Pripadnici Građanske i Seljačke zaštite uglavnom su razoružavali garnizone, pri čemu su im se pridružili i pripadnici *Kulturbunda*. Dolazi do razoružavanja žandarmerijskih stanica i zauzimanja ključnih punktova za dolazak jedinica *Wehrmachta*. Krnić navodi kako „8. travnja njemačke jedinice ulaze u Viroviticu, a upravu nad gradom 10. travnja dobiva ustaša, advokat Milan Badovinac.“³¹ Nakon osvajanja Virovitice „tenkovske jedinice *Wehrmachta* nastavljaju svoje napredovanje u dva pravca i to u pravcu Daruvar – Banova Jaruga – Podravska Slatina i Podravska Slatina – Osijek.“³² Zauzimanjem Virovitice praktički je pala cijela Slavonija i to iz jednog vrlo jednostavnog razloga.

Naime, sva obrana jugoslavenske vojske bila je koncentrirana u Virovitici, što po vojnoj terminologiji ukazuje da se raspolagalo samo s jednom linijom obrane koja se protezala od Virovitice do Donjeg Miholjca. Zauzimanjem Virovitice nije nužno moralo rezultirati potpunim slomom jugoslavenske obrane, no jednako ključan čimbenik je bila nedovršena jugoslavenska mobilizacija zbog čega su potencijalne točke obrane bile nezaposjednute od strane jugoslavenske vojske. Govoreći o prostoru zapadne Slavonije glavna udarna snaga koja je obavila većinu posla pri zauzimanju položaja jugoslavenske vojske, bili su odredi Građanske i Seljačke zaštite i pripadnici *Kulturbunda*. Proglasom NDH dolazi i do formalnog raspada jugoslavenske vojske.

²⁸ N. Anić, *Hitlerov Wehrmacht u Hrvatskoj od travnja 1941. do svibnja 1945.*, str. 40.

²⁹ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 57.

³⁰ Isto, str. 58.

³¹ Isto, str. 59.

³² Isto

Krnić navodi kako je taj raspad pratio bijeg vojnika preko Papuka i Krndije i pravcima Požeške kotline prema Bosni.³³

Treba napomenuti kako se u organizaciji vlasti nakon uspostave NDH nije ništa bitno promijenilo. Ustaše su uglavnom preuzele upravne i organizacijske aparate koji su postojali i u Banovini Hrvatskoj i Kraljevini Jugoslaviji. Krnić navodi kako „upravni aparat i aparat vlasti Banovine Hrvatske nije nakon uspostave NDH bio uništen već su kotarske oblasti, gradske uprave, općinska poglavarstva, policija, financijske institucije i razne privredne organizacije, te Građanska i Seljačka zaštita napose, nastavili funkcionirati i izvršavati naloge okupatorskih vojnih vlasti i ustaša“.³⁴ Na veća važna mjesta po svim kotarima zapadne Slavonije, kako navodi Krnić „postavljene su prijeratne ustaše“.³⁵

Ustaškim vlastima je taj način uspostave vlasti bio vrlo učinkovit i te su u vrlo kratkom vremenu mogli krenuti s provedbom svojih političkih težnji i ideja. Krnić navodi kako su ti planovi uglavnom obuhvatili „progone Srba po svim kotarima zapadne Slavonije“.³⁶ Područje zapadne Slavonije potpalo je pod veliku župu Livac – Zapolje, a pod nju su potpadali kotari Nova Gradiška, Daruvar, Novska, Pakrac, Slavonska Požega, dok su Našice, Podravska Slatina i Virovitica koji ulaze u okvire ovog rada, potpadali pod veliku župu Baranju. Samo postojanje župe Baranje pod tim nazivom bilo je paradoksalno jer je sam prostor Baranje bio pod vojnom okupacijom mađarskih trupa. Neposredno nakon uspostave aparata vlasti od rujna 1941. temeljom Pavelićeve odredbe kreće se s primanjem u oružništvo.³⁷

Uspostava vlasti i vladajućeg aparata NDH bila je završena do listopada 1941. godine. Narod zapadne Slavonije na tu uspostavu vlasti nije dobro reagirao, jer kako je navedeno zbog velikog broja srpskog stanovništva na tom prostoru sve se više stvara želja i ideja za otpor ustaškim vlastima koje su uglavnom, kako je navedeno, nad srpskim stanovništvom vršili teror. Evidentno je da upravo prve početke otpora u Slavoniji treba tražiti na njezinom zapadnom dijelu.

³³ Isto, str. 60.

³⁴ Isto, str. 61.

³⁵ Isto, str. 62.

³⁶ Isto, str. 63.

³⁷ Isto, str. 69.

4. Politička heterogenost i prvi početci otpora

Govoriti o političkoj heterogenosti otpora ustaškim vlastima četrdesetih godina dvadesetog stoljeća na području zapadne Slavonije nije nimalo lako. Krenuvši s proučavanjem heterogenosti mora se objasniti što podrazumijeva heterogenost na političkoj razini. Politička heterogenost obuhvaća različite političke frakcije uključene u isti politički cilj.

Područje zapadne Slavonije, kako je navedeno u ranijim poglavljima, bilo je prožeto različitim političkim utjecajima. Cijelu situaciju dodatno je komplicirala činjenica da je na području zapadne Slavonije, odnosno u njezinim brdskim dijelovima, živjelo većinsko srpsko stanovništvo koje je na otpor protiv ustaške vlasti „natjerano“ terorom koje su ustaške vlasti provodile nad njim. Okidač stvaranju otpora na tlu Jugoslavije bilo je „22. lipnja 1941. godine kada je na inicijativu Okružnog komiteta KPH u šumi Brezovici kraj Siska osnovan Prvi sisački partizanski odred“.³⁸ Osnivanje Prvog sisačkog partizanskog odreda bio je poticaj komunistima zapadne Slavonije da krenu s akcijama osnivanja prvih oružanih grupa za „otpor okupatoru“.

Postojala je jaka želja za otporom pogotovo među srpskim stanovništvom tog kraja, ali vojno i logistički to nije bilo ostvarivo. U razdoblju od kolovoza do studenog 1941. godine na području zapadne Slavonije nije bilo ozbiljnije vojne formacije koja bi se suprotstavila ustaškim vlastima. To su najčešće bile grupacije od deset do dvadeset slabo naoružanih ljudi.

Osim komunista u zapadnoj Slavoniji, koji su bili daleko brojniji, na tom području djeluju i dvije četničke grupe. Vlatko Ljubičić u svom radu govori kako su „oružana grupa četnika Jove Kosanovića i oružana grupa odmetnika i bjegunca još iz vremena Kraljevine Jugoslavije Gedeona Bogdanovića Gece nastale u ljeto 1941. godine. Iako su komunisti pokušavali podići narodni ustanak, nisu imali dovoljno za to potrebne snage i uvjerljivosti. Zbog toga su nastojali te dvije oružane grupe preuzeti i pridobiti u svoje partizanske redove.“³⁹

Politička situacija na području Slavonije od uspostave NDH do kraja 1941. godine svela se na djelovanje komunista i četnika. Stoga je komunističkim rukovoditeljima sljedeći zadatak bio prebaciti te dvije grupe na partizansku stranu. Vlatko Ljubičić navodi kako su obje grupe 1942. godine doista i prešle u partizane gdje se Kosanovićeve oružana grupa pokazala kao „vrlo dobra borbena grupa dok je Gecina oružana grupa komunistima poslužila kao jezgra Bilogorske partizanske čete“.⁴⁰

³⁸ Skupina autora, *Povijest Hrvata – od 1918. do danas*, str. 201.

³⁹ Vlatko Ljubičić, „Odmetnici, četnici i partizani na Bilogori, Psunju i Papuku“, *Glasnik hrvatskog uljudbenog pokreta*, Br. 110., Hrvatski uljudbeni pokret, Zagreb, 2011., str. 5.

⁴⁰ V. Ljubičić, *Odmetnici, četnici i partizani na Bilogori, Psunju i Papuku*, str. 1.

Osim te dvije četničke grupe koje su prebačene na partizansku stranu, na području Psunja i ostatka zapadne Slavonije jačali su brojni partizanski odredi koji su uglavnom vršili manje diverzantske akcije. U studenom 1941. godine odlučeno je da se od tih manjih grupacija, odnosno „da se od Benkovačke, Pakračke, i Novogradiške partizanske grupe te partizana s područja Daruvara i Lisičina formira Psunjski partizanski odred“.⁴¹ Krnić navodi kako su „u njihove redove stalno pridolazili novi borci, većinom članovi KP i SKOJ-a dok im je srpsko stanovništvo Psunja, Kričke gore i Papuka služilo kao logistička podrška u vidu informacija i hrane“.⁴²

Na kraju ovog poglavlja evidentno je kako se pred kraj 1941. godine intenzivno krenulo u stvaranje partizanskih jedinica i odreda za borbu protiv novoosnovane ustaške vlasti. Dakle, u to vrijeme na području zapadne Slavonije postojao je Psunjski partizanski odred (studeni 1941.) te dvije čete četnika Jove Kosanovića i Gedeona Bogdanovića Gece koje će početkom 1942. godine u potpunosti prijeći na stranu komunista.

4.1. Širenje borbi i jačanje ustaničkih formacija

Nakon osnivanja Psunjskog partizanskog odreda na sastancima KPH po selima zapadne Slavonije dogovoren je način njegovog djelovanja. Krnić navodi kako je „na savjetovanju zaključeno da se u Psunju ubiju lugari koji su inače bili suradnici ustaških snaga i da se tim činom onemogući ustaše da dolaze do informacija o partizanima“.⁴³ Obrazac djelovanja bio je isti i za ostale partizanske odrede razbacane po zapadnoj Slavoniji. Nakon čišćenja šuma zapadne Slavonije od lugara privrženih ustašama krenulo se u organiziranje oružanih akcija. Prema podacima iz *Kronologije narodnooslobodilačkog rata od 1941. do 1945.* od 16. listopada 1941. godine pa do 20. kolovoza 1942. godine zabilježeno je 45 većih vojnih akcija zapadnoslavonskih partizanskih odreda.⁴⁴ Te akcije izveli su manji partizanski odredi, a od kraja 1942. godine zabilježeno je i aktivno djelovanje prvih zapadnoslavonskih partizanskih brigada. Krnić navodi kako su „razvoj partizanskih jedinica i njihova aktivnost u zapadnoj Slavoniji stvorili mnoge preduvjete za brži i snažniji razvoj Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP-a) u tom kraju te je to omogućilo da NOP na području Krndije, Papuka, Ravne Gore, Psunja i Kričke gore

⁴¹ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 176

⁴² Isto, str. 175

⁴³ Isto, str. 176.

⁴⁴ Skupina autora, *Hronologija narodnooslobodilačkog rata 1941. – 1945.*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1964. str. 130. – 321.

postane znatno masovniji, organiziraniji i čvršći te je samim tim on postao solidna osnova koja je omogućila brzi razvoj oružanih snaga NOP-a u tom kraju⁴⁵.

Bitno je napomenuti kako pred kraj 1941. godine dolazi do stvaranja „slobodnog teritorija“ pod kontrolom komunista. Krnić navodi kako je „jedan od glavnih i prvih centara ustanka u Slavoniji bila upravo Orahovica i cjelokupni kraj oko nje“⁴⁶. To potvrđuje i činjenicu o jakom djelovanju Napredne radničke stranke na tom prostoru. Očito je to kako je partizanski pokret otpora na području zapadne Slavonije poprimio široke razmjere te se sada od ustaških vlasti očekivalo da na sve načine taj otpor „ugase“, jer bi zaživljavanje i širenje otpora s područja zapadne Slavonije značilo težak opstanak ustaških vlasti na tom području, no osim toga to bi značilo i ovladavanje prometnicama „žilama kucavicama“ NDH na području Slavonije.

5. Odgovor snaga NDH na ustanak i njegovo širenje

Kako je navedeno u ranijim poglavljima, sve veća partizanska aktivnost počela je ugrožavati samu egzistenciju ustaške vlasti na području zapadne Slavonije. Sad je došao red da ustaške vlasti poduzmu potrebne mjere za suzbijanje otpora partizanskih snaga koje su svojim djelovanjem ugrožavale ustaški sustav vlasti na tom području. Od velike važnosti bila je uspostava kvalitetnog vojnog sustava i provedbe ključnih čimbenika u suzbijanju otpora.

5.1. Uspostava ustaškog vojnog sustava u zapadnoj Slavoniji

Uzevši u obzir organizaciju oružanih snaga NDH neizostavno je napomenuti njezine same početke nakon uspostave NDH. Fikreta Jelić-Butić navodi kako je „formalni početak stvaranja i organiziranja oružanih snaga NDH bila citirana Kvaternikova odredba »o osnutku vojske i mornarice Države Hrvatske«, 10. travnja“⁴⁷. Ona također navodi kako se tom odredbom nalagalo što prije organiziranje oružanih snaga NDH i njezinog pripadajućeg zapovjednog kadra. Tim se krenulo ozbiljnijim koracima pri organizaciji ustaških vojnih snaga s one primitivne Građanske i Seljačke zaštite na profesionalniji kadar i uvježbane vojne formacije hrvatskog oružništva i Ustaške vojnice. Jelić-Butić također navodi kako se „prilikom formiranja oružanih snaga najizrazitije mogla zapaziti ovisnost ustaškog vodstva od onih koji su ga doveli na vlast jer

⁴⁵ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 188.

⁴⁶ Isto, str. 180.

⁴⁷ Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i NDH*, Školska knjiga, Zagreb, 1977., str. 111.

su Nijemci imali glavnu riječ u stvaranju vojske NDH“. ⁴⁸ Za bolje razumijevanje ovog rada strogo je potrebno razlikovati vojne grane NDH. Naime, vojna sila NDH sastojala se, kako navodi Jelić-Butić, od „domobranstva, Ustaške vojnice i oružništva te valja konstatirati da ti osnovni dijelovi oružanih snaga NDH nisu imali i jedinstveno zapovjedništvo“. ⁴⁹ Unatoč nejedinstvenosti oružanih formacija, teritorij NDH bio je podijeljen na tri domobranska zbora, odnosno korpusa. ⁵⁰ Teritorij zapadne Slavonije potpada pod, kako navodi Jelić-Butić, „drugo domobransko zbornu područje koje je obuhvaćalo dio sjeverne i sjeverno-istočne NDH (župe: Usora i Soli, Posavje, Sana i Luka, Livac i Zapolje, Baranja, Vuka) čije je zapovjedništvo područja bilo u Banja Luci, a drugog domobranskog zbora u Slavanskom Brodu te su glavne jedinice u njegovu sastavu bile 3. i 4. pješadijska divizija u Vinkovcima i Doboju“. ⁵¹

Dakle, to je bio prostor pod kontrolom Hrvatskog oružništva i Domobranstva. No, govoreći o Ustaškoj vojnici treba napomenuti kako je od 1942. godine područje zapadne Slavonije pod kontrolom II. stajaćeg djelatnog zdruha u čijem je sastavu bilo osam djelatnih bojni od kojih je na području zapadne Slavonije operiralo samo tri, a to su IV. djelatna bojna sa stožerom u Orahovu kod Jasenovca, XIII. sa sjedištem u Pakracu i XV. djelatna bojna sa sjedištem u Osijeku. ⁵² Zbog ratnih operacija i određenih akcija razmještaj II. stajaćeg djelatnog zdruha konstantno je mijenjan. To navedeno stanje bilo je karakteristično za razdoblje druge polovice 1942. godine.

Kako je navedeno i ranije partizanski pokret uzima sve veće razmjere tako da dolazi i do mijenjanja situacije u razmještaju II. stajaćeg djelatnog zdruha. Miroslav Gazda navodi kako je „od 1943. godine II. ustaški stajaći djelatni zdrug svoj stožer imao u Našicama, a zapovjednik mu je bio pukovnik Ivan Štir. On je tada u svom sastavu imao osam djelatnih bojni, a na području zapadne Slavonije operiralo je njih tri, a to su XV. bojna sa sjedištem u Podravskoj Slatini, XVI. sa sjedištem u Našicama i XVIII. sa sjedištem u Đurđenovcu“. ⁵³ Brojno stanje II. ustaškog stajaćeg zdruha bilo je oko 5000 ljudi. ⁵⁴

Vidljivo je kako je uz domobranstvo i oružništvo II. ustaški stajaći zdrug na području zapadne Slavonije imao veliku ulogu u akcijama protiv partizanskih snaga, a tu se nikako ne smije izostaviti i zapovjednika, pukovnika Ivana Stiera kojeg je, kako navodi, Goran Živković

⁴⁸ F. Jelić-Butić, *Ustaše i NDH*, str. 112.

⁴⁹ Isto, str. 113.

⁵⁰ Isto

⁵¹ Isto, str. 113.

⁵² Skupina autora, *Ustaška vojnica I – Oružana sila ustaškog pokreta u NDH 1941. – 1945.*, Despot Infinitus d.o.o. str 241.

⁵³ Miroslav Gazda, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, Hrvatski domobran udruge ratnih veterana Hrvatske, ogranak Slatina, Zagreb/Slatina, 2013. str. 111.

⁵⁴ M. Gazda, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, str. 111.

„njegova uloga u borbama u Slavoniji pretvorila, u vojnom smislu, u svojevrsnog vatrogasca kritičnih područja Podravine, ali i zapadne Slavonije“.⁵⁵ U konačnici, može se reći da je njegova uloga u zapadnoj Slavoniji bila od velike važnosti jer je po navodu autora Živkovića pukovnik Stier bio jedini sposoban nositi se s kritičnim vojnim situacijama na tom području jer je poznao srž i način djelovanja partizanskih snaga na tom prostoru.

5.2. Način djelovanja snaga NDH prema pokretu otpora

Odnos ustaša prema NOP-u od njegove pojave do kraja 1941. godine pa čak i u narednim godinama zapravo je vrlo jednostavan. U drugoj polovici 1941. godine, prilikom osnivanja i polaganog širenja partizanskog pokreta po zapadnoj Slavoniji, dolazi do reakcije ustaških vlasti. Ta reakcija u početku se nije očitovala u velikim operacijama za suzbijanje partizanskog pokreta na tom području, već se išlo linijom manjeg otpora. Naime, Krnić navodi kako su „vlasti NDH od kraja lipnja 1941. godine otpočele s progonima komunista u cijeloj Slavoniji, a najviše pažnje su poklanjali radničkim centrima kao što su Slavonski Brod i Slavonska Požega“.⁵⁶

No progone komunističkih vođa i njihovih pristaša nisu urodili plodom te se krenulo u progone nepoželjnog stanovništva zapadne Slavonije. Takav je način borbe protiv ustanika bio vrlo učinkovit, jer kako Krnić navodi, „dolazi do uhićenja vođa okružnog komiteta Komunističke partije Hrvatske (OK KPH) Nova Gradiška i Banova Jaruga“.⁵⁷

No, bitno je napomenuti kako nisu samo rukovodioci tih mjesta tako prošli jer obrazac je manje-više bio isti za ostatak prostora zapadne Slavonije. Osim borbe protiv političkih rukovodioca otpora pribjeglo se i teroriziranju naroda. Krnić navodi kako je „odmazda nad civilima vršena iz dva razloga od kojih je prvi taj što su stanovnici direktno ili indirektno surađivali s ustanicima i partijom, a drugi je bio demonstrativne prirode što u prenesenom značenju podrazumijeva to da su pokazivali što će se dogoditi ako se takva suradnja i dalje bude odvijala između civila i ustanika“.⁵⁸ Na taj način ustaške su vlasti pokušavale suzbiti pokret otpora, no to je na kraju ipak bilo bezuspješno. Kasnije se krajem 1942. godine krenulo u provođenje velikih vojnih operacija protiv partizanskih snaga na području zapadne Slavonije, no te operacije će u kasnijem poglavlju biti bolje opisane jer su povezane s djelovanjem vojnih jedinica *Wehrmachta* na području zapadne Slavonije.

⁵⁵ Goran Živković, *Prilozi za biografiju Ivana Stiera*, str. 63. (rukopis)

⁵⁶ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 189.

⁵⁷ Isto, str. 193.

⁵⁸ Isto, str. 199.

6. Komunikacije – žile kucavice i magneti za ratne operacije

Govoreći o prostoru zapadne Slavonije u prijašnjim poglavljima bilo je riječi o važnijim prometnim pravcima koji prolaze zapadnom Slavonijom. Od kraja 1942. godine, tj. nakon stvaranja prvih partizanskih brigada dolazi do formiranja operativnih zona svake brigade. Te operativne zone obuhvaćale su područja „velikih žila kucavica“ na području zapadne Slavonije koje su bile ključne za pravilno funkcioniranje upravnog i vojnog aparata NDH. Glavne operacije uglavnom su vođene na željezničkoj pruzi Zagreb – Beograd i na području Podravske željeznice koja je spajala Banovu Jarugu – Pakrac i Daruvar – Viroviticu.⁵⁹ Pored djelovanja na same željezničke pravce pristupilo se i suzbijanju „okupacijskih snaga“ na području cestovnih pravaca Okučani – Pakrac – Đulovac – Virovitica, Nova Kapela – Pleternica – Slavonska Požega – Kamensko – Pakrac, Kamensko – Voćin – Virovitica, Pleternica – Čaglin – Našice i Pleternica – Kutjevo – Slavonska Orahovica.⁶⁰ Glavni cilj udarne partizanske sile na tom području bilo je ovladavanje većim garnizonima na navedenim cestovnim i željezničkim pravcima. U sljedećem poglavlju više će riječi biti o tome koje su brigade djelovale na prostoru zapadne Slavonije i koji su to garnizoni bili ključni za „gašenje“ ustaške vlasti na teritoriju zapadne Slavonije. Odmah treba napomenuti kako su partizanske snage neke garnizone osvajale više puta, što dokazuje njihovu važnost kao prometnih središta i ključnih točki zapadne Slavonije.

7. Brigade i divizije – osnovne operativne jedinice snaga NOVJ i njihovo borbeno djelovanje

Od sredine 1942. godine komunističko vodstvo počelo je ozbiljno razmišljati o osnivanju prvih partizanskih brigada na području zapadne Slavonije. Nakon manjih akcija partizanskih odreda komunističko vodstvo uočilo je važnost samog prostora te je shvatilo da tim prostorom mora hitno ovladati, no to ovladavanje u početku nije značilo zauzimanje prostora i njegovo držanje, već zauzimanje u svrhu ometanja neprijateljskih snaga na tom prostoru.

Tako da je u razdoblju od kraja 1942. do kraja 1944. godine na području zapadne Slavonije osnovano ukupno deset brigada i tri divizije NOVJ.⁶¹ Prva slavonska, odnosno kasnije prozvana 12. slavonska brigada, osnovana je kako navodi Milan Kavgić „11. listopada 1942.

⁵⁹ Isto, str. 7.

⁶⁰ Isto

⁶¹ Skupina autora, *Vojna enciklopedija SV 8.*, Redakcija vojne enciklopedije, Beograd, 1966., str. 763.

godine na padinama Ravne gore iznad sela Budića“.⁶² Nakon osnivanja 12. slavonske brigade uslijedilo je osnivanje 16. slavonske i 17. slavonske brigade. Pravdić i Redžić navode kako je „do formiranja 16. slavonske brigade došlo 29. prosinca 1942. godine u isto vrijeme kada je formirana i 17. slavonska brigada“.⁶³ 18. slavonska brigada formirana je kako navodi Kavgić „prvih februarskih dana 1943. godine u Mijačama“.⁶⁴ Nakon toga, kako navodi Bosiočić „dolazi do formiranja 21. slavonske brigade 17. svibnja 1943. u selu Orljavac kraj Slavonske Požege“.⁶⁵ Uslijedilo je formiranje Prve čehoslovačke brigade „Jan Žiška“ 26. listopada 1943. godine u selu Bučju kod Pakraca.⁶⁶ Potom, kako Cvetković navodi, „dolazi do formiranja Osječke udarne brigade 1. ožujka 1944. godine kod sela Slobodne Vlasti“.⁶⁷ Nakon formiranja Osječke brigade formirana je 24. kolovoza 1944. godine Virovitička udarna brigada kod Grubišnog Polja.⁶⁸ Posljednje su formirane 4. slavonska, odnosno 2. brodska brigada i to kako navode Obradović-Miletić, „do formiranja dolazi 20. rujna 1944. godine u selu Duboviku“.⁶⁹ Dio tih brigada bio je u sastavu 12., 28. i 40. slavonske divizije.

Tablica 1. – Divizije NOVJ u Slavoniji⁷⁰

Divizije NOVJ u Slavoniji		
12. slavonska divizija	28. slavonska divizija	40. slavonska divizija
U svom sastavu 12. slavonska divizija imala je:	U svom sastavu 28. slavonska divizija imala je:	U svom sastavu 40. slavonska divizija imala je:
→ 12. slavonska brigada	→ 17. slavonska brigada	→ 16. omladinska brigada „Joža Vlahović“ (od srpnja 1944.)
→ 16. omladinska brigada „Joža Vlahović“	→ 21. slavonska brigada	→ 18. slavonska brigada
→ 17. slavonska brigada		

⁶² Milan Kavgić, *Verna Brda – Dvanaesta slavonska proleterska brigada*, Vojnoizdavački vojni centar, Beograd, 1990., str. 28.

⁶³ Stevo Pravdić, Nail Redžić, *16. Slavonska omladinska brigada „Jože Vlahović“*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1976., str. 19.

⁶⁴ Milan Kavgić, *Papuk planinom – Osamnaesta slavonska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Narodna armija, Beograd, 1969., str. 5.

⁶⁵ Bogdan Bosiočić, *21. slavonska udarna brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981., str. 13.

⁶⁶ Skupina autora, *Vojna enciklopedija SV 2.*, Redakcija vojne enciklopedije, Beograd, 1959., str. 6.

⁶⁷ Zdravko Cvetković, *Osječka NOU brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981., str. 21.

⁶⁸ Skupina autora, *Hronologija narodnooslobodilačkog rata 1941. – 1945.* str. 854.

⁶⁹ Stanko Obradović, Antun Miletić, *4. NOU brigada Slavonije*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1982., str. 19.

⁷⁰ Skupina autora, *Vojna enciklopedija SV 8.*

Ovim poglavljem napravljen je pregled brigada koje su djelovale na području zapadne Slavonije i imale ključnu ulogu u ovladavanju „žilama kucavicama“ koje su navedene u prethodnim poglavljima. Radi bolje preglednosti, vojne operacije brigada NOVJ na području zapadne Slavonije prikazane su tablično. (vidi prilog 13.)

8. Bitka kod Šušnjara – strateška i moralna prekretnica

Bitka se odvila kod sela Šušnjara na komunikaciji Voćin – Kamenska 16. travnja 1943. godine i bila je svojevrsna prekretnica rata u zapadnoj Slavoniji. Postavlja se pitanje zašto govoriti o bitci prekretnici u 1943. godini u zapadnoj Slavoniji.

Da bi se odgovorilo na ovo pitanje potrebno je objasniti situaciju prije bitke kod Šušnjara. Jovan Kokot navodi kako je „hrvatski Generalštab izložio zategnutu i jako tešku situaciju u Slavoniji sjeverno od Save i podnio je pismeni prijedlog još 16. prosinca 1942. godine da se iz prostora Sarajeva prebace jake snage kako bi operacijom »Braun« bio zaveden red i mir u Slavoniji i na taj način osiguraju važni proljetni poljoprivredni radovi koji su od odlučujućeg značaja za ishranu njemačke i hrvatske vojske i stanovništva te u svemu tome hrvatski Generalštab naročito ističe potrebu osiguranja glavne željezničke pruge Zagreb – Beograd koja prolazi kroz Slavoniju“.⁷¹

Cilj ove operacije, kodnog naziva „Braun“, bio je vojno poraziti 12. slavonsku diviziju na području zapadne Slavonije. Operacija je počela 20. ožujka 1943. godine i u tom razdoblju ustaško-njemačke snage vodile su borbe protiv jedinica NOVJ. 16. travnja 1943. godine došlo je do odlučujuće bitke u operaciji „Braun“ i to na području Šušnjara. Nakon pet sati borbe, kako navodi Kokot, došlo je do „razbijanja i zarobljavanja domobranskog združenja kod Šušnjara te navodi kako je to bila bez sumnje, do tada najveća pobjeda 12. slavonske brigade i partizanskih snaga u Slavoniji uopće“.⁷²

Upravo iz gore opisanih događaja vidljivo je zašto bitka kod Šušnjara označava početak kraja ustaške vlasti na tim područjima te prelazak inicijative u ruke partizana.

⁷¹ Jovan Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1987. str. 163.

⁷² J. Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, str. 166.

9. „Slobodni teritorij“ – logistička i strateška baza otpora

Drugi svjetski rat u zapadnoj Slavoniji iziskivao je veliku logističku podršku za sve zaraćene strane. Ustaške i njemačke snage na području zapadne Slavonije nisu imale početni problem Opskrbljivanja svojih snaga, jer su u svojem zaleđu imali jaka uporišta, garnizone i industrijsku aparaturu (Njemačka). No, s partizanskim pokretom otpora situacija je bila drugačija.

Opće je poznato kako su na prostoru nekadašnje Kraljevine Jugoslavije partizani na čelu s Josipom Brozom Titom imali nekoliko tzv. „slobodnih teritorija“, pa čak i tzv. republike kao što su Užička republika, Bihaćka i ostale. Okvirna definicija „slobodnog teritorija“ je „veće ili manje, u borbi protiv okupatora i kvislinga oslobođeno područje, na kojem su se nalazile partizanske jedinice te je djelovala narodna vlast, partijske i narodnooslobodilačke te antifašističke organizacije, a od 1942. i vojnopozadinske ustanove, vojno i civilno sudstvo, upravni i drugi organi“.⁷³

„Slobodni teritorij“ u zapadnoj Slavoniji nalazio se u zabačenim papučkim i psunjskim selima, ali dovoljno blizu važnijih komunikacija. Jedan od važnijih „slobodnih teritorija“ na prostoru zapadne Slavonije nalazio se na području sela Bučje, gdje su partizanske snage imale organizaciju vlasti visokog stupnja. Osim organizirane vlasti tamo su imali i dobro organizirani gospodarski aparat koji im je uvelike pomogao pri vojnim operacijama i borbama kao svojevrsna baza za odmor i popunu partizanskih snaga.

10. Angažman njemačkih jedinica

U Travanjskom ratu jedinice *Wehrmachta* bile su glavna udarna snaga u slamanju Kraljevine Jugoslavije. Nakon „Pothvata 25“ snage *Wehrmachta* s područja Jugoslavije uglavnom su premještene na istočno bojište. Anić navodi kako je „na njemačkom okupiranom području Hrvatske kao i na ostatku područja koje je obuhvaćala NDH radi pacifikacije ostao 51. njemački armijski korpus sa 132. i 183. pješačkom divizijom čije je sjedište najprije bilo u Zagrebu, a zatim u Slavonskom Brodu“.⁷⁴ Nedugo nakon toga 51. korpus napustio je Jugoslaviju i premješten je na istočno bojište.⁷⁵ Zapovjedništvo *Wehrmachta* procijenilo je kako je „Hrvatska

⁷³ Skupina autora, *Vojna enciklopedija SV 8.*, str. 772.

⁷⁴ N. Anić, *Hitlerov Wehrmacht u Hrvatskoj od travnja 1941. do svibnja 1945.*, str. 57. – 58.

⁷⁵ Isto, str. 58.

nezavisna država i kako se predviđa da neće biti potrebno da se u njoj nalaze njemačke trupe u znatnijem broju“.⁷⁶

Prilikom uspostave NDH sve važnije postrojbe *Wehrmachta* raspoređene su na druga ratišta, a na području NDH ostaju samo manje postrojbe, tzv. „bataljuni za osiguranje“ čiji je zadatak bio pomoći u stvaranju njemačkog okupacijskog sustava. Godine 1941., dok nije došlo do potpunog rasplamsavanja partizanskog pokreta otpora, jedinice *Wehrmachta* nalaze se na području zapadne Slavonije samo kao osiguranje različitih transportnih konvoja na pruzi Zagreb – Beograd. Tek nakon rasplamsavanja ustanka u razdoblju od kraja 1942. godine do kraja rata jedinice *Wehrmachta* igrat će ključnu ulogu u pokušajima razbijanja partizanskih odnosno ustaničkih snaga na području zapadne Slavonije.

Tablica 2. – Divizije *Wehrmachta* u Slavoniji⁷⁷

Divizije <i>Wehrmachta</i> u Slavoniji	
1.	1. kozačka konjička divizija
2.	2. kozačka konjička divizija
3.	7. SS brdsko-lovačka divizija „Prinz Eugen“
4.	8. SS konjička divizija „Florian Geyer“
5.	11. zračno-poljska divizija
6.	13. SS brdsko-lovačka „Handžar“ divizija
7.	22. pješačka divizija
8.	31. SS divizija „Lombard“
9.	42. lovačka (prethodno 187. pješačka) divizija
10.	44. pješačka divizija
11.	104. lovačka (prethodno 704. pješačka) divizija
12.	117. lovačka (prethodno 717. pješačka) divizija
13.	173. pričuvna pješačka divizija
14.	297. pješačka divizija
15.	Divizija „Brandenburg“
16.	Divizija „Bottcher“
17.	Policijska divizija „Stephan“

⁷⁶ Isto

⁷⁷ Isto, str. 303. – 310.

* Divizije navedene u tablici povremeno su sudjelovale u borbama u Slavoniji od 1941. do 1945.

10.1. Uloga *Wehrmachta* u vojnim operacijama

Cilj *Wehrmachta* u Slavoniji, kako je navedeno i u ranijim poglavljima, bio je razbijanje partizanskih snaga koje su ugrožavale glavne komunikacije na području Slavonije, osobito zapadne Slavonije. Na području zapadne Slavonije u vremenu od 1942. do 1945. godine izvedeno je 15 njemačko – ustaško – domobranskih operacija. Prema ovomu je vidljiv intenzitet tih operacija te sama važnost tog prostora za djelovanje ustaško – njemačkih snaga. No treba napomenuti kako su sve te operacije bile uglavnom neuspješne, jednako zbog organiziranosti partizanskih snaga i njihovog dobrog vladanja terenom i nedovoljne usklađenosti ustaških i njemačkih snaga. U njemačkom izvještaju o operaciji kodnog imena „Braun“ navodi se:

Neprijatelj je po pravilu veoma vešto izmicao našim jačim snagama. Da bi se neprijatelj iznenadio, neophodno je da se što bliže priđe njegovim isturenim stražarskim odeljenima koja su veoma oprezna. Predlog: ne ići suviše daleko vozilima, jedinice se moraju ponašati kao lovci, potkovane cipele obaviti krpom, da bi se što bešumnije moglo napredovati. Angažovati poterna odeljenja, ne manja od voda, naročito noću po mesečini, radi postavljanja zaseda na poznatim putevima kuda prolaze partizanski kuriri.⁷⁸

Iz ovog izvještaja može se zaključiti kako su zapravo sve njemačke operacije vođene na taj način. Primarni cilj svih operacija, a to je uništenje glavnine partizanskih snaga na području zapadne Slavonije, nikad nije ni približno ostvaren. Najveći problem pri provođenju tih operacija bio je teren koji je najvećim djelom onemogućavao kvalitetnu provedbu velikih vojnih operacija. (Za popis vojnih operacija vidi prilog 14.)

⁷⁸ Skupina autora, Zbornik dokumenata vojnoistorijskog instituta: Tom XII – Dokumenti njemačkog reicha – Knjiga II., *Izveštaj rezervnog inženjerskog bataljuna 86 od 12. travnja 1943. borbenoj grupi „zapad“ o toku operacije „Braun“ protiv jedinica NOVJ u Slavoniji*

10.2. Uloga obavještajnih i protuobavještajnih službi

Uz njemačko-ustaške vojne snage na području zapadne Slavonije ne smijemo izostaviti ni „druge organe i ustanove civilne i obavještajne službe, angažirane za potrebe *Wehrmachta*“.⁷⁹ Anić navodi da su to organi sigurnosne policije koja je obuhvaćala *Gestapo* i Kriminalističku policiju. Ti organi uglavnom su potpadali bili podređeni upravi *Einssatzkomande*, kojih je bilo pet, a *Einssatzkomanda* za područje zapadne Slavonije bila je smještena u Osijeku (EK-3).⁸⁰ Cilj *Einssatzkomande* bilo je suzbijanje ćelija KPH te infiltracija pripadnika *Abwehra* u redove NOVJ. Pod njihovom palicom stvorena je jedna velika špijunska mreža usmjerena na djelovanje protiv partizanskih snaga na području zapadne, a i općenito cijele Slavonije. Slična ili identična situacija bila je u svim okupiranim dijelovima Europe.

⁷⁹ N. Anić, *Hitlerov Wehrmacht u Hrvatskoj od travnja 1941. do svibnja 1945.*, str. 294.

⁸⁰ Isto, str. 295.

11. Vojna djelovanja na području zapadne Slavonije od sredine 1944. godine do kraja rata

Djelovanje partizanskih snaga na području zapadne Slavonije sve do 1944. godine uglavnom je podrazumijevalo napade partizanskih jedinica na manja mjesta s manje koncentriranom obranom. To dokazuje i navod VI. gorskog zdruga o napadu na selo Pušinu kod Slatinskog Drenovca iz kojeg je vidljivo da su „oko 9 sati partizani opkolili selo Pušinu, savladali posadu i razoružali je te da je napadača bilo oko 300-500.“⁸¹ Dalje je iz navoda vidljivo kako je selo branilo 25 domobrana uz prisustvo jednog domobranskog časnika. Cilj takvih napada najčešće je bila pljačka odnosno opskrba partizanskih jedinica hranom i naoružanjem. Tadašnja partizanska ratna logika nije podrazumijevala zauzimanje naseljenih mjesta u svrhu zadržavanja istih pod svojom kontrolom, već, kako je navedeno i ranije, potreba za opskrbom vojnim materijalom, ljudstvom, hranom itd.

Kako su ratni mjeseci odmicali te kako se ratna sreća okretala stanje na zapadnoslavonskom području postajalo je drugačije. Naime, od 1943. godine snage NOVJ prelaze u veće akcije te brdski teren zamjenjuju nizinskim, jer težište borbi sa Slavenskog gorja prebacuje se u niže predijele zapadne Slavonije. Veći garnizoni i gradovi postaju metom napada snagama NOVJ. Napadi na veća mjesta označavali su i mogućnost za većim plijenom i većim priljevom novog i svježeg ljudstva. Praksa je tijekom 1943. godine ostala ista kao i ranije. Napadi na garnizone postaju učestaliji i intenzivniji. (vidi prilog 13.) Naravno i omjeri snaga su se tijekom 1943. godine promijenili s obzirom na kapitulaciju Italije i promjene stanja na svjetskim bojištima te Titovim amnestijama domobranima.

Godina 1944. sve više je naglašavala skori kraj rata. Snage NOVJ bile su prisutnije u nizinskim zapadnoslavonskim krajevima. To nam dokazuje i veliki, kako navodi Kavgić, „poduhvat u kojem je trebalo likvidirati uporišta Podravsku Slatinu, Čačince i Đurđenovac.“⁸² Važnost tih mjesta bila je prije svega zbog samih prometnih pravaca koji su spomenuti i ranije. Težište borbe također se prebacilo i u Daruvarsku kotlinu. Kokot navodi kako je „od 8. do 15. kolovoza 1944. godine 12. brigada vodila neprekidne borbe u Daruvarskoj kotlini: oko Daruvara, Končanice, Sirača, Pakrana, Bijeje i Gornjih Boraka. U djelovanju s ostalim brigadama 12. divizije, 12. brigada organizirala je blokadu neprijateljskog uporišta u Daruvaru, a zatim je sistematski vršila svakodnevni pritisak.“⁸³

⁸¹ M. Gazda, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, str. 53.

⁸² M. Kavgić, *Papuk planinom – Osamnaesta slavonska narodnooslobodilačka udarna brigada*, str. 119.

⁸³ J. Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, str. 337.

Osim borbi u navedenim zapadnoslavonskim krajevima od kolovoza 1944. godine krenulo se i s planiranjem napada na Slavonsku Požegu. Kokot navodi kako su „u kolovozu jedinice 12. i 40. slavonske divizije očistile Daruvarsku kotlinu i oslobodile poznata kotarska mjesta: Pakrac, Daruvar i Grubišno Polje. Požeška kotlina bila je, također, oslobođena, osim Slavonske Požege i Pleternice. Sada je došao red i na Slavonsku Požegu.“⁸⁴ Kokot također navodi kako se „u štabu 6. slavonskog korpusa razmišljalo o napadu na Slavonsku Požegu uz podršku savezničke avijacije te kako se s engleskim vojnim predstavnikom, kapetanom Ovenom, dogovaralo da saveznički avioni u prijepodnevnim satima bombardiraju Slavonsku Požegu.“⁸⁵

Partizanske akcije uzele su maha i tako su se granice tzv. „slobodnog teritorija“ počele širiti. Kraj 1944. godine označila je velika bitka za Našice. Osim velikog prometnog čvorišta Našice su bile „vrata“ snagama NOVJ u Istočnu Slavoniju. U izvještaju Josipa Kune stoji:

*Dana 17.XI.1944. godine dobili smo zadatak od štaba VI. Udarnog Korpusa da likvidiramo neprijateljsko uporište Našice, koje je bilo predstraža samoga Osijeka. U Našicama se nalazilo oko 2000 neprijateljskih vojnika gestapovaca i ustaša naoružani sa teškim oružjem i to bacačima i baterijom topova.*⁸⁶

Borbe su trajale do 24.11.1944. godine što dokazuje intenzitet i važnost samog mjesta. U borbi su sudjelovale sve slavonske brigade NOVJ. Iako napad na Našice nije bio potpuni uspjeh, visoki krugovi NOVJ smatrali su taj napad nekom vrstom pobjede, ako se u obzir uzme količina ratne tehnike i ljudstva koje su izgubili *Wehrmacht* i ustaško-domobranske snage.

Početak 1945. godine situacija u svijetu bila je potpuno jasna. Hitler je gubio rat, savezničke snage su nezadrživo napredovale, no situacija na zapadnoslavonskom području bila je nešto drugačija. Krajem prosinca 1944. snage vrhovništvo *Wehrmachta* osmišljava operaciju „Vukodlak“ kojom je trebalo, kako navodi Kavgić „očistiti područje Virovitice, Donjeg Miholjca, Valpova, a potom i njegovog zaleđa“⁸⁷ što je u pravilu i učinjeno, jer su tom operacijom osovinske snage slomile virovitički mostobran i onemogućile Crvenoj Armiji da učvrsti svoje položaje u Slavoniji. Njemačke snage na tom području nakon operacije „Vukodlak“, početkom veljače 1945. godine pokreću operaciju „Zimska oluja“. Kokot navodi kako se „osnovna zamisao neprijatelja u operaciji »Zimska oluja« sastojala u tome da sa

⁸⁴ J. Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, str. 342.

⁸⁵ Isto, str. 342.

⁸⁶ M. Gazda, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, str. 70.-71.

*Dio izvještaja Josipa Kune, obavještajnog oficira XII. brigade, preuzet iz knjige

⁸⁷ J. Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, str. 401.

snagama koje su sudjelovale u operaciji »Vukodlak«, koncentričnim udarom sa sjevera i juga, ovlada prometnicama i slobodnim teritorijem Slavonije, te uništi glavninu snaga 6. korpusa.“⁸⁸ Također operacija „Zimska oluja“ naziv je za ofanzivu njemačkih snaga na Srijemskom frontu koja je rezultirala teškim borbama oko Šida i Tovarnika. U konačnici, operacija nije donijela uspjeh zbog same konfiguracije terena, što je navedeno i objašnjeno i prije te zbog vještog izmicanja snaga NOVJ po Slavonskom gorju.

U međuvremenu stanje na slavonskom ratištu postaje jasnije; probijen je Srijemski front, jedinice Crvene Armije zajedno s korpusima NOVJ i jedinicama iz Srbije kreću u proboj kroz Slavoniju. Naime, u tom probiju nailaze na ono što i danas u literaturi nije dobro objašnjeno - „Zvonimirovu liniju“.

„Zvonimirova linija“ u teoriji je trebala biti bedem protiv nadirućih kombiniranih korpusa NOVJ iz Srbije i Slavonije prema Zagrebu i Sloveniji. Kokot navodi kako je „u tjeku 26. i 27. travnja 1945. kod Malog i Velikog Grđevca i Velike Barne, 12. proleterska brigada vodila posljednje i najteže borbe na tzv. »Zvonimirovoj liniji«.“⁸⁹ „Zvonimirova linija“ je fortifikacijski utvrđivana puna 3 mjeseca da bi se jedinice Jugoslavenske armije zadržale što duže, te da bi se na taj način omogućilo izvlačenje oko 300.000 njemačkih vojnika iz Jugoslavije i južne Italije.“⁹⁰ Inače „Zvonimirova linija“ sezala je od Pitomače, preko Bilo-gore, Ilove, Dugog Sela, rijeke Une i dalje prema Karlovcu.

Unatoč naporima vojnog vodstva NDH, „Zvonimirova linija“ pada zbog nedostatka kvalitetnih jedinica koje bi ju branile i činjenice da je linija na više mjesta bila probijena i prije nego su je zaposjele osovinske snage. Nakon pada „Zvonimirove linije“ dolazi do mahnitog povlačenja ustaško-domobranskih snaga te ovim borbena djelovanja na području zapadne Slavonije završavaju.

⁸⁸ Isto, str. 407.

⁸⁹ Isto, str. 419.

⁹⁰ Isto

12. Zaključak

Nakon brojnih i dobro razrađenih poglavlja koja dobro približavaju situaciju na području zapadne Slavonije u vrijeme Drugog svjetskog rata došao sam do zaključka kako je prostor zapadne Slavonije imao ključnu ulogu u vojnim operacijama i bitkama između jedinica NDH, *Wehrmachta* te NOVJ. Proučavajući literaturu za ovaj rad može se vidjeti kako je područje zapadne Slavonije, u zemljopisnom smislu, bilo vrlo bitno za strateško ovladavanje međurječjem Drave, Save i Dunava. Naime, uzevši u obzir zemljopisne karakteristike zapadne Slavonije lako je uočljivo kako na tom području imamo točke i područja koja su na visinama od 500 do 1000 metara visine te samim tim je taj prostor bio najpogodniji za gerilsko ratovanje. To je jedan od razloga zašto snage NDH i *Wehrmachta* nikako nisu mogle zadržati taj prostor pod svojom vlašću. Pored zemljopisnog položaja snagama NDH u prilog nije išla ni činjenica o demografskom omjeru hrvatskog i srpskog stanovništva na tom području. Velik problem same koncepcije ustaško-domobranske obrane važnih točaka na području zapadne Slavonije jest taj što su garnizoni bili previše istureni prema partizanskim snagama i izloženi konstantnim napadima. Dobar pokazatelj toga je i činjenica da su jedinice NOVJ pojedina mjesta i garnizone osvajale nekoliko puta, što dokazuje tvrdnju o neodrživosti uporišta ustaško-domobranskih snaga na području zapadne Slavonije. Ključ opstanka snaga NDH na području zapadne Slavonije isključivo su bile cestovne i željezničke komunikacije, a snage NDH i *Wehrmachta* nad tim komunikacijama nisu imale učinkovitu kontrolu. Unatoč snagama, tehnicima i materijalu kojima su raspolagali NDH i *Wehrmacht* na spomenutom području, teren je donio prevagu snagama NOVJ koje su u velikom broju slučajeva manjim snagama i gerilskim akcijama iz stroja izbacivali jačeg i boljeg neprijatelja, a istodobno mu onemogućavali korištenje nadmoćnog oružja i brojnosti.

12. Prilozi

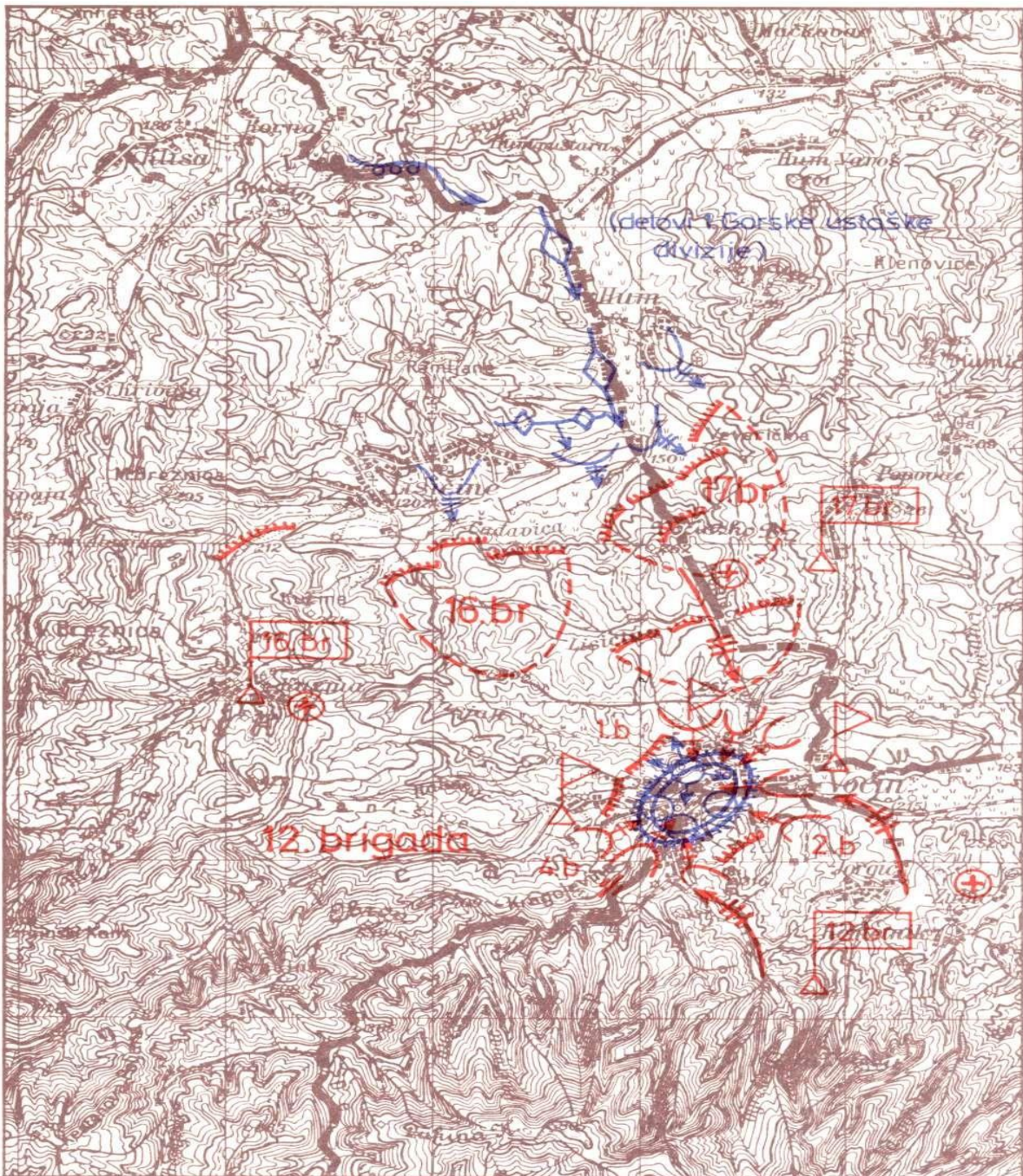
Prilog 1. – Karta partizanskih akcija u Slavoniji 1941. godine

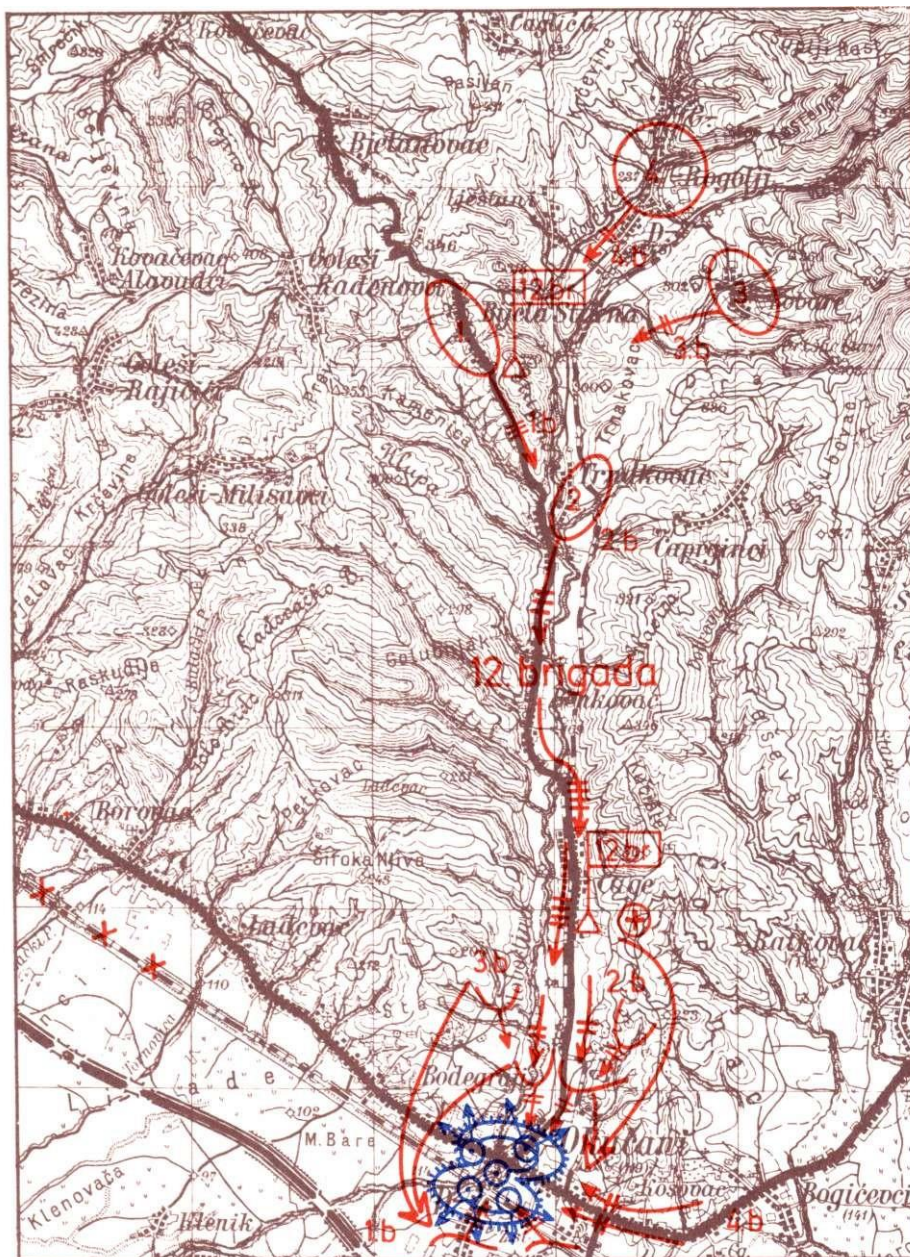
Prilog 2. - Pripadnici njemačke narodnosne grupe pripremaju teren za dolazak Wehrmachta. Iz literature je vidljivo da su se takve "pripreme" najčešće odnosile na protjerivanje neistomišljenika, sabotaže itd. Fotografija prikazuje masovno hapšenje radnika koje je vršila volksdeuscherska formacija.

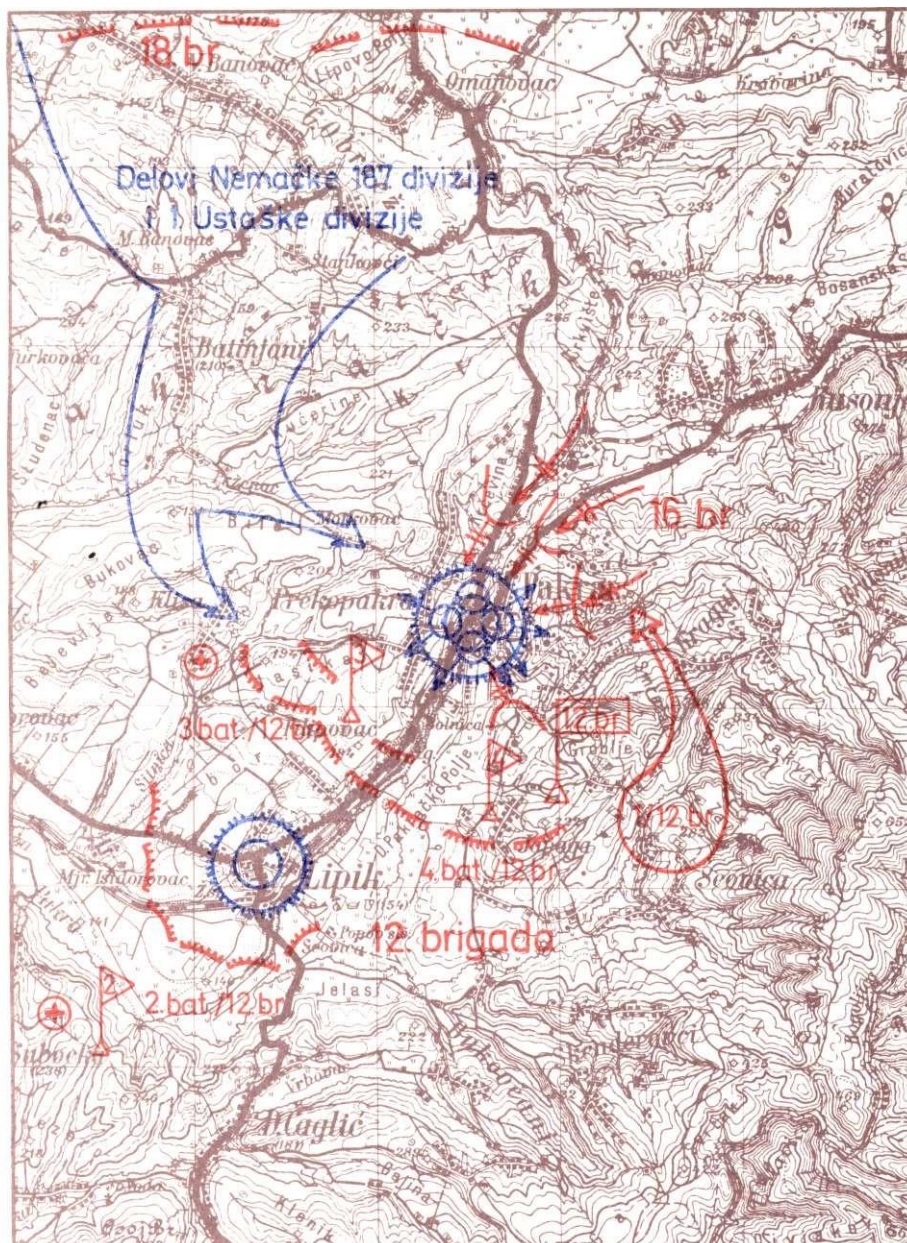
Prilog 3. – Selo Bučje na čijem se području rasprostirao tzv. „slobodni teritorij“

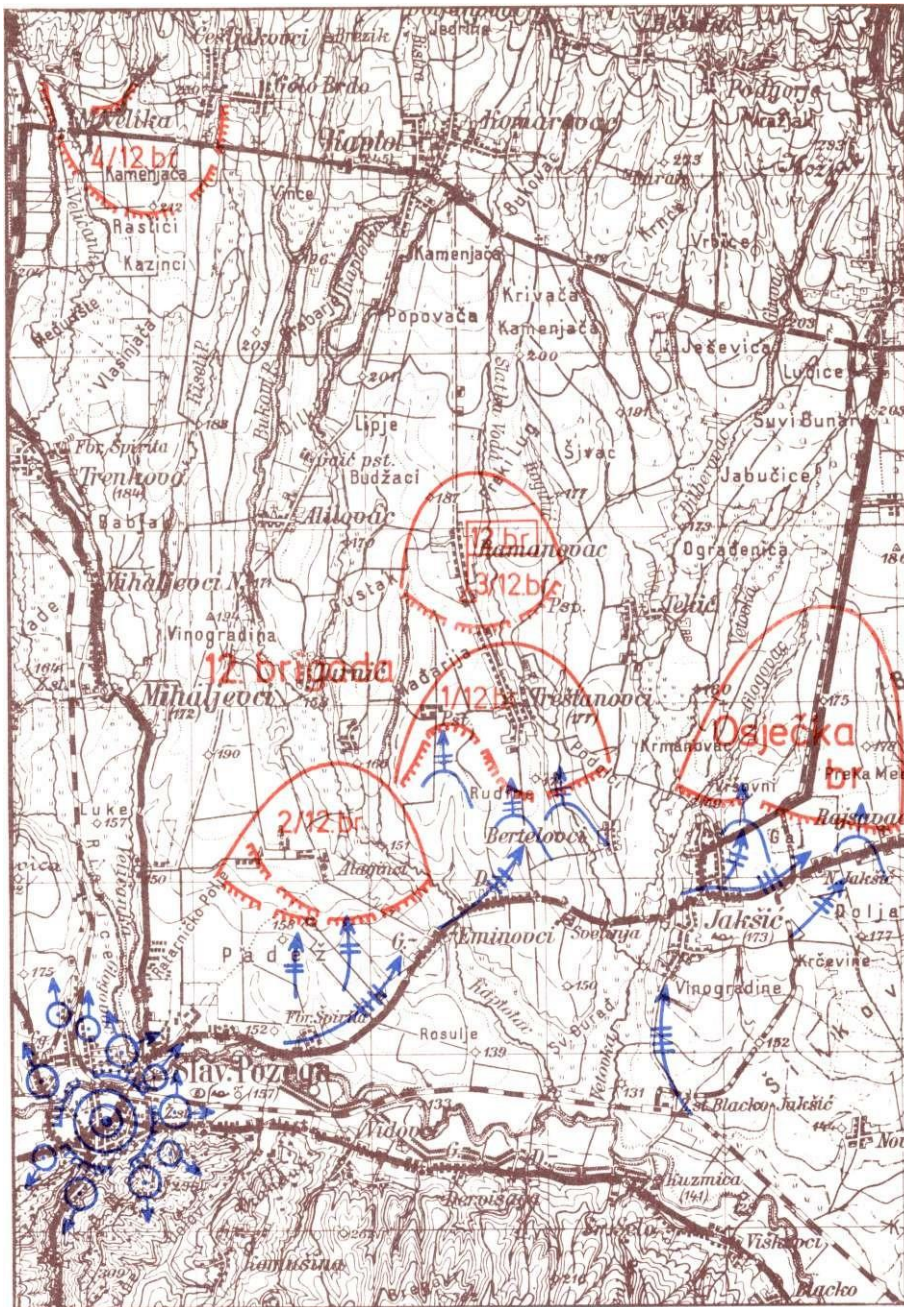
Prilog 4. – Napad NOVJ na Voćin od 5. do 11. siječnja 1943.

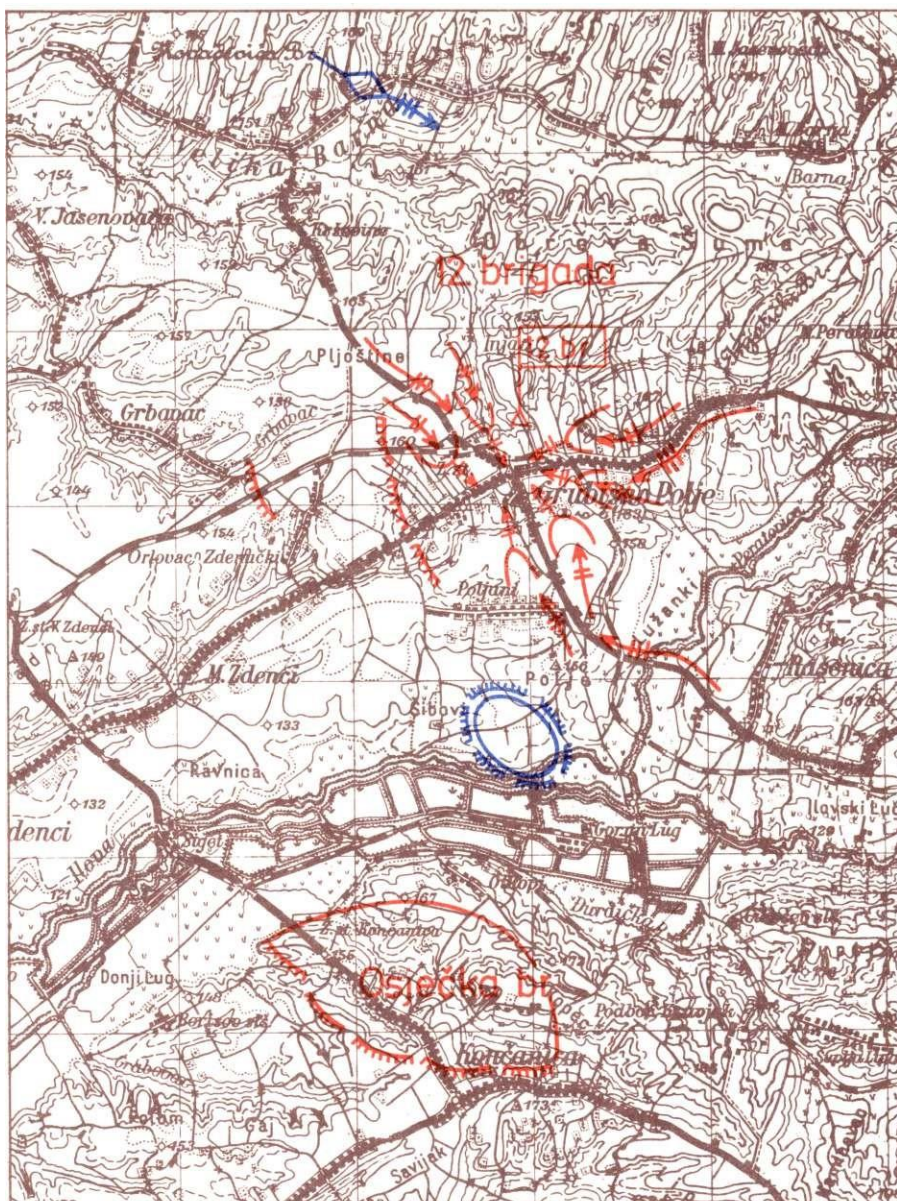
Prilog 5. – Napad NOVJ na Okučane 22. siječnja 1943.

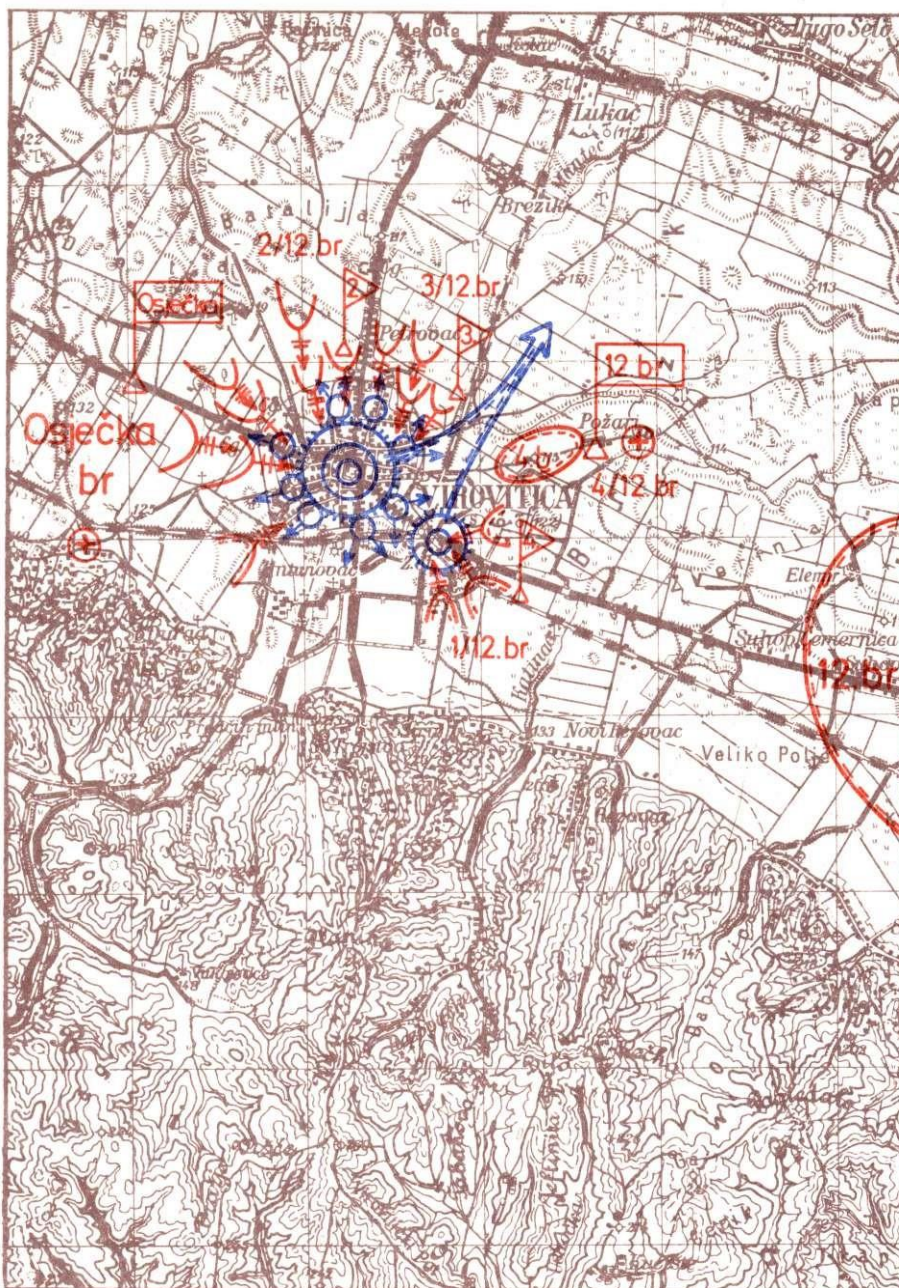
Prilog 6. – Napad NOVJ na Pakrac 12. listopada 1943.

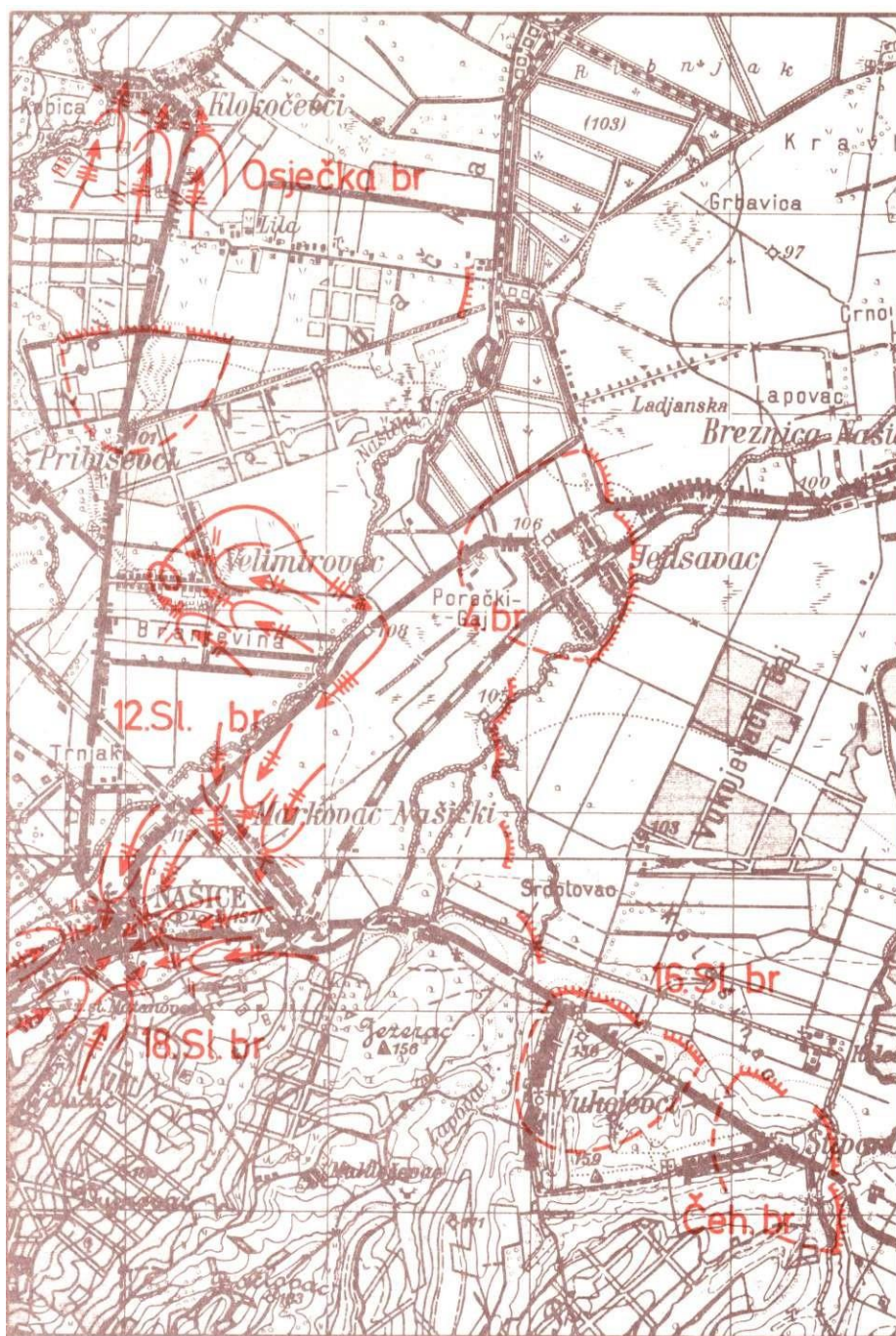
Prilog 7. – Borbe NOVJ u Požeškoj kotlini 17. srpnja 1944.

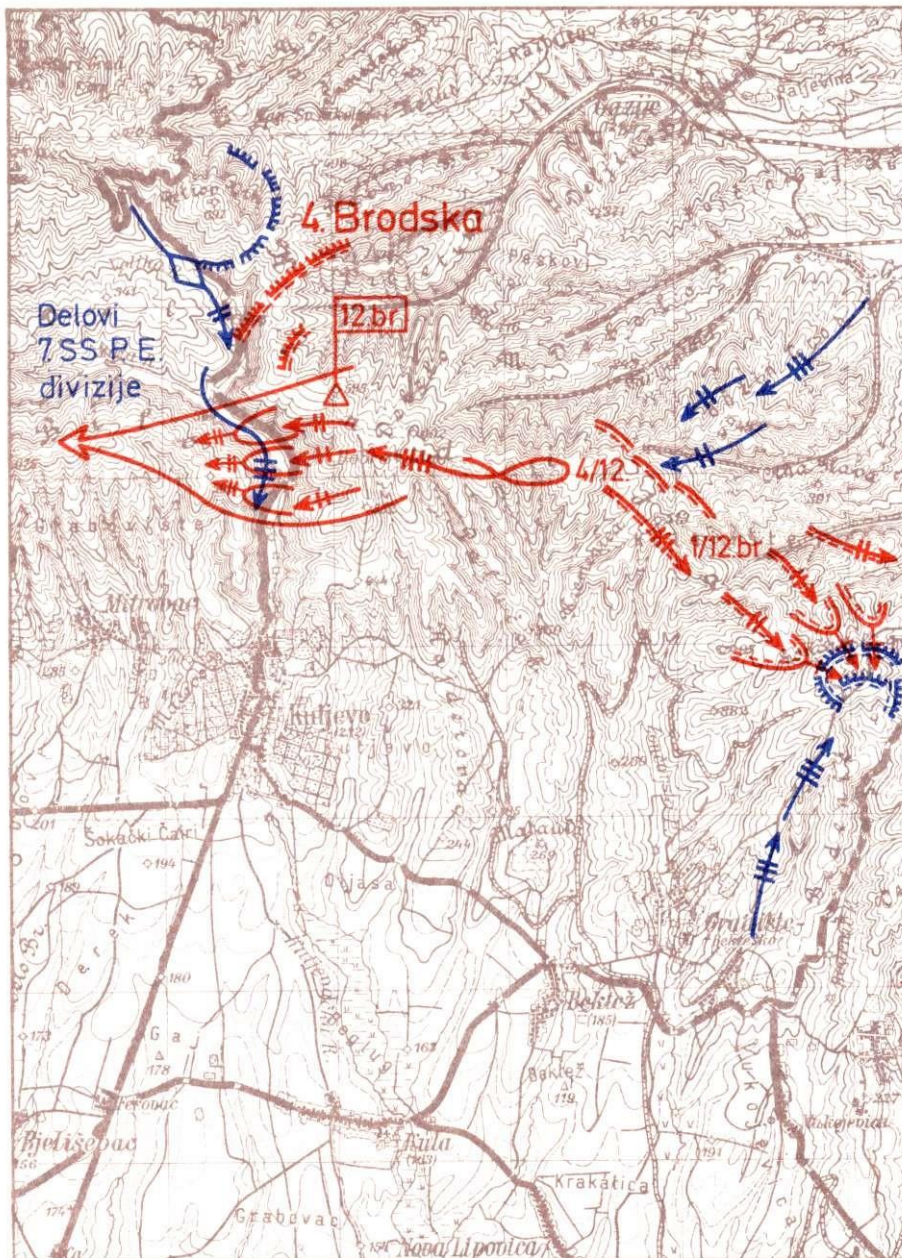
Prilog 8. – Napad NOVJ na Grubišno Polje 18. kolovoza 1944.

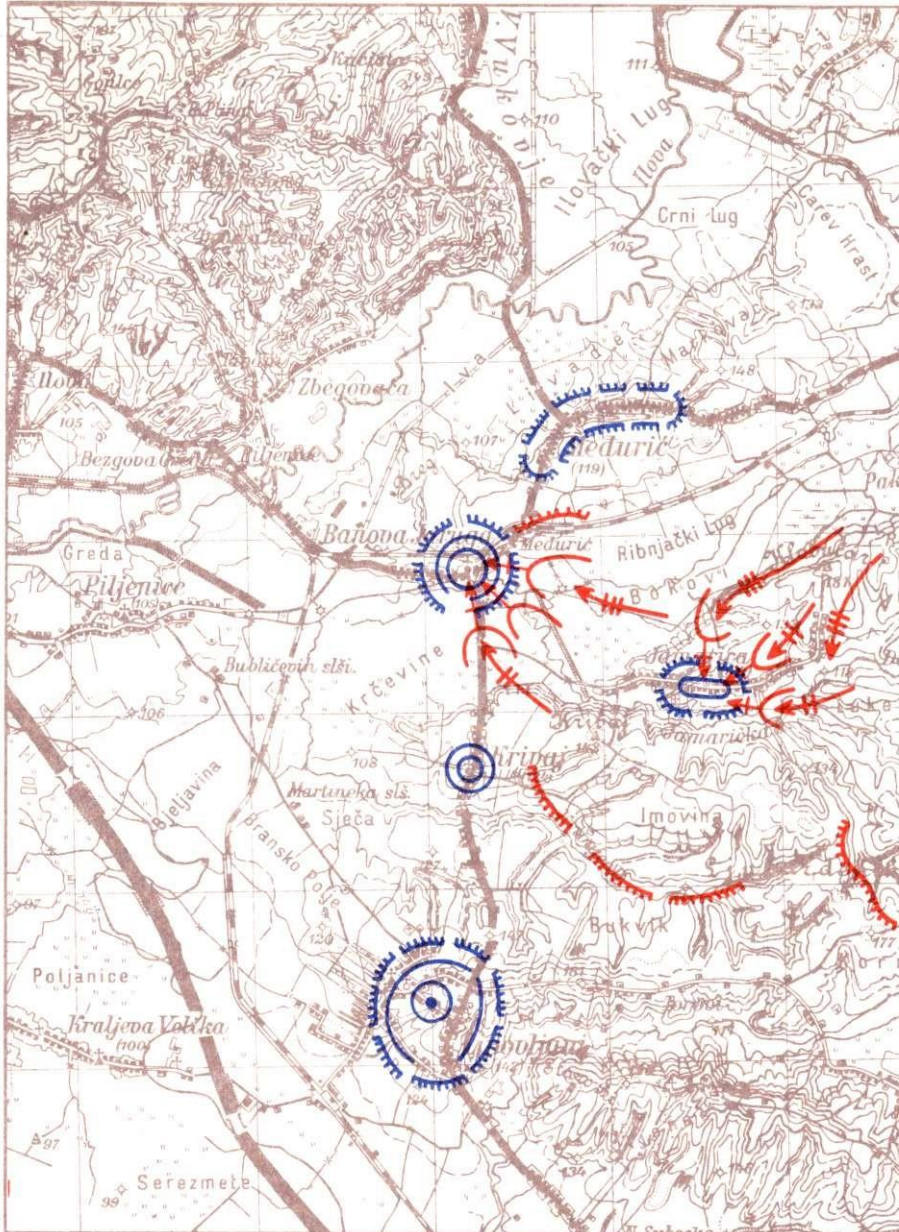
Prilog 9. – Napad NOVJ na Viroviticu 5. listopada 1944.

Prilog 10. – Napad NOVJ na Našice 20. studenog 1944.

Prilog 11. - Ofanziva „Zimska oluja“ 24/25. veljače 1945.

Prilog 12. – Napad NOVJ na Jamarice i Banovu Jarugu 28. ožujka 1945.

	Datum	Mjesto	Brigada	Opis
1.	4./5. studeni 1942.	Našice	Dijelovi 12. slavonske brigade	Sabotaža na željeznici i gradskom vodovodu
2.	6. prosinca 1942.	Podravska Slatina	12. slavonska brigada	Neuspješan napad na posadu mjesta
3.	11./12. prosinca 1942.	Voćin	12. slavonska brigada	Uspješno savladavanje posade mjesta
4.	20. prosinca 1942.	Orahovica	12. slavonska brigada	Uspješno savladavanje posade mjesta
5.	26. prosinca 1942.	Orljavac	12. slavonska brigada	Uspješno savladavanje posade mjesta
6.	5.-11. siječnja 1943.	Voćin	12. slavonska divizija	Drugi napad na Voćin → uspješno savladavanje posade mjesta
7.	26./27. siječnja 1943.	Okučani	12. slavonska divizija	Uspješno savladavanje posade mjesta
8.	1. – 3. veljače 1943.	Pakrac	12. slavonska divizija	Uspješno savladavanje posade mjesta
9.	12.-13. veljače 1943.	Virovitica	12. slavonska divizija	Neuspjeli napad na posadu mjesta
10.	18./19. ožujka 1943.	Kutjevo	17. brigada 12. slavonske divizije	Uspješno savladavanje posade mjesta
11.	8. travnja 1943.	Bučje	12. i 17. brigada 12. slavonske divizije NOVJ	Uspješno savladavanje posade mjesta
12.	7.-9. svibnja 1943.	Voćin	12. divizija NOVJ	Treći napad na Voćin → uspješno savladavanje posade mjesta
13.	28. svibnja 1943.	Kutjevo	12. slavonska brigada	Drugi napad na Kutjevo → uspješno savladavanje posade mjesta

14.	4. lipnja 1943.	Našice	12. slavonska brigada	Neuspješan napad na posadu mjesta
15.	2. listopada 1943.	Čačinci	18. slavonska brigada	Uspješan napad na posadu mjesta
16.	12. listopada 1943.	Pakrac	12. slavonska brigada	Neuspješan napad na posadu mjesta
17.	5. rujna 1944.	Slavonska Požega	12. slavonska brigada	Uspješan napad na posadu mjesta
18.	5. studeni 1944.	Virovitica	12. slavonska i Osječka brigada	Uspješan napad na garnizon
19.	17.-24. studeni 1944.	Našice	Sve slavonske jedinice NOVJ	Neuspješni napad na Našice → Bitka za Našice 1944.

Prilog 13. - Važnije borbe NOVJ u zapadnoj Slavoniji

	Naziv operacije	Trajanje	Mjesto
1.	Operacija Bijela	10. listopada 1942.	Područje formiranja 12. slavonske brigade
2.	Operacija Krause I. i II.	2. – 6. veljače 1943.	Sjeverno od željezničke pruge Nova Gradiška – Okučani
3.	Operacija Windstoss (Nalet vjetra)	6. – 8. veljače 1943.	Na komunikaciji Lipik – Okučani – Novska – Banova Jaruga
4.	Operacija Bilo gora	19. – 22. veljače 1943.	Područje Bilogore
5.	Operacija Grun (Zelen)	27. veljače – 8. ožujak 1943.	Područje Krndije i Dilja
6.	Operacija Braun	20. ožujka – 8. travnja 1943.	Područje Papuka i Krndije
7.	Operacija Petrinja	22. – 24. lipnja 1943.	Na području trokuta Okučani – Lipik – Banova Jaruga – Novska
8.	Operacija Paula	1. – 20. srpnja 1943.	Područje zapadne Slavonije
9.	Operacija Herbst I.	25. – 29. rujna 1943.	Područje planine Dilj
10.	Operacija Falke	20. veljače – 11. ožujka 1944.	Područje planine Papuk
11.	Operacija Jagorčevina	28. veljače – 6. ožujka 1944.	Područje zapadne Slavonije
12.	Operacija Ungewitter	24. travnja – 8. svibnja 1944.	Područje na komunikaciji Slavonska Požega – Našice – Podravska Slatina
13.	Operacija Blitz II.	26. – 29. lipnja 1944.	Područje na komunikaciji Našice – Pleternica
14.	Operacija Arras	2. – 3. srpnja 1944.	Područje trokuta Lipik – Novska – Okučani
15.	Operacija Vukodlak	4. – 21. veljače 1945.	Virovitički mostobran

Prilog 14. – Vojne operacije Wehrmachta i ustaško-domobranskih snaga

Prilog 15. – Konferencija s pripadnicima HSS-a u Voćinu 1943. godine

13. Izvori priloga

Prilog 1: Preuzeto iz monografije *Slavonija 1941.*, MOO SUBNOR, Osijek, 1978.

Prilog 2: Preuzeto iz *Njemačka obavještajna služba u NDH*, Dio 1., Večernji posebni proizvodi d.o.o., Zagreb, 2011.

Prilog 3: Preuzeto iz *Slavonija u borbi 1941. – 1945. (album fotografija)*, Izdavačko poduzeće “27.srpanj”, Zagreb, 1952.

Prilog 4: Preuzeto iz monografije *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1987.

Prilog 5: Isto

Prilog 6: Isto

Prilog 7: Isto

Prilog 8: Isto

Prilog 9: Isto

Prilog 10: Isto

Prilog 11: Isto

Prilog 12: Isto

Prilog 13: Podaci preuzeti iz *Hronologija narodnooslobodilačkog rata 1941. – 1945.*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1964.

Prilog 14: Podaci preuzeti iz monografije *Hitlerov Wehrmacht u Hrvatskoj od travnja 1941. do svibnja 1945.*, Dom i svijet, Zagreb, 2009.

Prilog 15: Preuzeto iz *Slavonija u borbi 1941. – 1945. (album fotografija)*, Izdavačko poduzeće “27.srpanj”, Zagreb, 1952.

14. Popis literature

Knjige

1. Anić, Nikola, *Hitlerov Wehrmacht u Hrvatskoj od travnja 1941. do svibnja 1945.*, Dom i svijet, Zagreb, 2009.
2. Bosiočić, Bogdan, *21. slavonska udarna brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981.
Cvetković, Zdravko, *Osječka NOU brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981.
3. Gazda, Miroslav, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, Hrvatski domobran udruge ratnih veterana Hrvatske, ogranak Slatina, Zagreb/Slatina, 2013.
4. Jelić-Butić, Fikreta, *Ustaše i NDH*, Školska knjiga, Zagreb, 1977.
5. Kavgić, Milan, *Papuk planinom – Osamnaesta slavonska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Narodna armija, Beograd, 1969.
6. Kavgić, Milan, *Verna Brda – Dvanaesta slavonska proleterska brigada*, Vojnoizdavački vojni centar, Beograd, 1990.
7. Kokot, Jovan, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1987.
8. Krnić, Zdravko, *Slavonija 1941.*, MOO SUBNOR, Osijek, 1978.
Obradović, Stanko, Miletić, Antun, *4. NOU brigada Slavonije*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1982.
9. Pravdić, Stevo, Redžić, Nail, *16. Slavonska omladinska brigada „Jože Vlahović“*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1976.
10. Skupina autora, *Hronologija narodnooslobodilačkog rata 1941. – 1945.*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1964.
11. Skupina autora, *Povijest Hrvata – od 1918. do danas*, ŠK, Zagreb, 2007.
12. Skupina autora, *Prilog građi za Historiju NOP Slavonije 1941.*, Historijski institut Slavonije, Slavonski Brod, 1965.
13. Skupina autora, *Ustaška vojnica 1 – Oružana sila ustaškog pokreta u NDH 1941. – 1945.*, Despot Infinitus d.o.o. str 241.
14. Skupina autora, *Vojna enciklopedija SV 2.*, Redakcija vojne enciklopedije, Beograd, 1959.
15. Skupina autora, *Vojna enciklopedija SV 8.*, Redakcija vojne enciklopedije, Beograd, 1966.
16. Skupina autora, Zbornik dokumenata vojnoistorijskog instituta: Tom XII – Dokumenti njemačkog reicha – Knjiga II., *Izvyestaj rezervnog inženjerskog bataljuna 86 od 12. travnja 1943. borbenoj grupi „zapad“ o toku operacije „Braun“ protiv jedinica NOVJ u Slavoniji*
17. Živković, Goran, *Prilozi za biografiju Ivana Stiera*, (rukopis)

Članci

1. Crkvenčić, Ivan, Pepeonik, Zlatko, „Zapadna Slavonija – Razvoj narodnosnog sastava“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 2, Br. 2-3, Prirodoslovno matematički fakultet, Zagreb, 1993., str. 335. – 364.
2. Ljubičić, Vlatko, „Odmetnici, četnici i partizani na Bilogori, Psunju i Papuku“, *Glasnik hrvatskog uljudbenog pokreta*, Br. 110., Hrvatski uljudbeni pokret, Zagreb, 2011., str. 5. – 10.